Джон Фаулз

Хмара

З англійської переклав Сергій Вакуленко (Харків)

О, ви повинні носити вашу руту,

Як герб з відзнакою.[1]

Вже сам літній день, що розкішно сяяв свіжовмитою зеленню та блакиттю, розділив їх на терасі коло млина межею сонця й тіні. Саллі та Кетрін, у бікіні й темних окулярах, лежали в позах покійниць на дерев'яних шезлонгах із помаранчевими матрацами, які можна побачити хіба в Канні. Пітер сидів босий за столиком у самих шортах, а навпроти, під парасолем, розташувались Пол та Аннабела Роджерси. Троє дітлахів гралися на березі під терасою. Стоячи навколішках, вони ловили на поверхні води маленькі коловертні, скрикували й перегукувались. Мимо пурхнули чорнильно-сині бабки, за ними — зеленаво-жовтий метелик. З протилежного берега було видно зарослу галявину, яскраві фігури, червоно-аквамариновий парасоль, оздоблений на верхівці словом "Мартіні" (цікава знахідка місцевого аукціону), білі чавунні лавки, залиті сонцем камені, жовто-зелену річку й трохи яснішу стіну густих верб і тополь. Знизу чувся неясний гомін греблі й щебет невидимого птаха, соковитий, недоладний, неанглійський щебет. Пейзаж був дивно обмежений, неначе на картині Курбе, — вірніше, був би, якби сучасний одяг і кольори восьми постатей не контрастували так жахливо з оточенням; а проте, від нашої цілковито урбаністичної та синтетичної епохи неможливо очікувати, що вона це помітить. Пейзаж був такий зелений, такий прозорий, і в цю саму мить невидима іволга проспівала на дереві за млином і озвучила це дивне сполучення спеки, води й листя, підкреслюючи його іноземний і доволі субтропічний характер, такий зелений, такий прозорий, такий типовий для півдня

Франції і для цієї пори року — кінця травня. А голоси англосаксонські. Повна дисгармонія, повна розбіжність із тим, чого очікуєш. Коли ти при цьому присутній, звичайно.

— Вирішили, вирішили, — незлобиво бурмотів Пол. На що "апостол Петро" посміхнувся, заклавши руки за голову і випинаючи свої волохаті груди (вгадайте, що в мене під штаньми) до сонця.

— Це ти винен: оця твоя вечеря. За добу не прочуняєш.

— Адже ми обіцяли дітям, — зауважила Аннабела.

— Слово чести, Томові однаково. Він цілими днями охоче хлюпається внизу.

Аннабела глянула вниз:

— А наші, я боюся, не забудуть.

Пол зауважив, що Пітер та Саллі можуть і лишитись.

— Ні-ні, ми, звичайно, підемо разом з вами. — Пітер опустив руки й криво посміхнувся: — Ох же ж і перегони, на виживання. От і звільняй потім таких без'язиких рабів, як ми: одразу ж повна апатія. — Потім він додав: — І на це потрібна звичка… Ви забули, як живемо ми, виродки-роботяги.

Аннабела посміхнулася: вона відчула гомін.

— Давай далі. Роз'ятрюй. — Пітер широким жестом рожево-білої руки кивнув на річку. — Ох же ж і люди.

— Ти занудишся до нестями.

— Еге ж. Ну, та випробуй мене. Без жартів, Поле, скільки тебе зараз влаштує?

— Сорок? Тільки через мій труп.

— Господи…

Аж раптом Пітер ляснув пальцями, випростався й сів лицем до них. Він був малий, з вусиками й сірими очима; всі знали, який Пітер самовпевнений, і підозрювали, який він темпераментний. Пол теж знав, що його мають за темпераментного. За малого спритного резуса, замкненого в клітці часу.

Він осміхнувся, виставив палець:

— До дідька кляту програму. Є набагато краща ідея. Я підбиваю бабусю придбати це місце під будинок відпочинку для перевтомлених продюсерів. Згода?

— Якщо в тебе вигорить, дістанеш це за десять шилінгів.

Пітер розгорнув долоню й ніби зачитав уявного листа:

— "Дорогий містере Гамілтон, ми очікуємо Вашого пояснення з приводу рахунку за Ваше останнє придбання, а саме: за один відмінно перебудований і взагалі прегарний французький водяний млин, за який Ви заплатили непоясненно високу суму в п'ятдесят нових пенсів. Як Вам відомо, для Вашого рангу встановлено границю витрат під цією статтею розміром сорок дев'ять пенсів на рік, і за жодних обставин…"

Вересни. Слава богу.

— Тату! Тату! Змія!

Обидва чоловіки посхоплювались, а дівчата на сонці звели голови. Аннабела вигукнула:

— Відійдіть звідти.

Саллі, задерши голову в хустці, спитала:

— А вони, бува, не отруйні?

Аннабела в тіні парасоля посміхнулася:

— Тут лише вужі.

Саллі встала й підійшла до Пітера з Полом, які стояли на розі тераси біля парапету з рідко розставленими над водою горщиками герані та аґави. Голова Кетрін впала назад і відвернулася.

— Ось вона! Ось!

— Томе, відійди звідти! — гукнув Пітер.

Старша дівчинка, Кандіда, хоча її ніхто не просив, одтягла хлопчиська вбік. Вони бачили, як змія, звиваючись, пливе вздовж кам'янистого берега, від її голови розходилися брижі. Вона була не довша за два фути.

— Боже, справді змія.

— Ці абсолютно нешкідливі.

Саллі сховала лікті в долонях і відвернулася:

— Я їх не люблю.

— І всі ми знаємо, що це означає.

Вона озирнулася й показала Пітерові язика:

— А я все одно їх не люблю!

Пітер посміхнувся і послав їй губами поцілунок, потім знову сперся на парапет обік Пола і втупився вниз.

— Ну-ну. Це, мабуть, доказ того, що тут рай.

Змія зникла серед латаття, що жовтіло на мілині під терасою. Коли в справу втручався Пітер, усе зникало як оком змигнути. Тепер він одвернувся й сів на парапет:

— Коли ми збираємось, Поле?

— Можна сьогодні ввечері.

— Гаразд.

Троє дітей насилу випиналися сходами на терасу. Кандіда докірливо поглянула на Аннабелу.

— Мамо, адже ти нам обіцяла, а тепер сидиш цілий ранок на одному місці.

Аннабела підвелась і простягла руку:

— Тоді ходім, допоможеш мені збиратися.

Саллі, яка стояла навколішки й лаштувалася знову випростатись на шезлонгу, сказала:

— Аннабело, може, я…

— Дякую, не треба. Я просто дістану все з холодильника.

Кетрін лежала мовчки, сховавшись за темними окулярами, як ящірка, знеможена сонцем, акумулюючи думки, заглибившись у себе: вона далеко більше за інших відповідала настроєві цього дня.

***

Усі врозбрід перетнули луку на протилежному березі річки, попереду бородатий Пол ніс кошик із напоями, поруч із ним плентали хлопчик та обидві дочки; Аннабела та її сестра Кетрін ішли трохи позаду, вони несли решту два кошики. Ще на тридцять ярдів далі човгали телепродюсер Пітер і його дівчина Саллі. Весняна трава, високий жовтець і стокротки сягали колін; попереду, вище, вже видніли круті кам'янисті пагорби з валунами серед чагарів — інший світ, до якого вони прямували. В високому блакитному небі кричали юрики. Безвітря. Пол і діти входили в ліс і зникали серед листя й тіні, слідом за ними — Аннабела з сестрою. Остання пара гаялася на сонці серед квітів. Рука Пітера лежала на плечах дівчини, яка говорила:

— Я не можу її розкусити. Вона мов німа.

— Мене застерігали…

Саллі зиркнула на нього:

— Вона тобі подобається?

— Таке скажеш.

— Вчора ти цілий вечір дивився на неї.

— Щоб зробити приємність. Ти не можеш ревнувати за той вечір.

— Я не ревную. Просто цікаво.

Він притяг її до себе:

— Все одно спасибі.

— Я думала, чоловіки люблять тихе болото.

— Жартуєш. Адже вона ламає комедію.

Саллі спідлоба позирнула на Пола. Він знизав плечима; потім хмикнув і посміхнувся своєю прикушеною посмішкою. Саллі відвернулась.

— Я б поводилася так само. Якби ти вчинив мені щось подібне. (Пол поцілував її волосся.) Свинюка.

— Хіба на цьому світ зійшовся?

— Ти хочеш сказати, що ти б на таке начхав? Якби це зробила я?

— Серце, адже людина не повинна…

— Ти б завалився до ліжка з новою теличкою.

— У невідпорній чорній піжамі.

Вона відштрутила його, але не змогла втримати посмішку. На Саллі була темно-коричнева безрукавна кофточка навипуск і штани-кльош у рожеву, білу й чорну смужку, які звабливо облягали задерикуваті сідниці. Вона аж надто часто стріпувала своїм довгим світлим волоссям.

Обличчя в неї було якесь по-дитячому беззахисне й м'яке. Вона збуджувала в юрбі бажання зґвалтувати. Романіст П'єр Лакло обезсмертив її. Навіть Пол (хто має очі, той бачить) поглядав на неї, уособлення супермодної коханки, маріонетки в наскрізь фальшивих п'єсках. Пітер узяв її за руку. Вона подивилася просто себе й сказала:

— Том принаймні бавиться... Прикро все-таки: він дивиться на мене так, неначе не знає, що я за одна. — Пол стиснув її долоню.

— Я бачу, Аннабела за пару годин краще собі з ним порадила, аніж я за три дні.

— Ще б пак, у неї багата практика. В його віці вони всі однакові: егоїстичні байстрюки. Ми всі замінюємо йому друзів-хлопчаків. Він так розглядає всіх людей.

— Я старалася, Пітере.

Він ще раз поцілував її в маківку, потім провів рукою по спині й по сідницях.

— Може, не обов'язково чекати до вечора?

— Жеребець.

І все ж вона завихляла задком і посміхнулася.

Попереду Аннабела завела розмову з Кетрін, яка надягла білі джинси "леві" та рожеву сорочку і несла на плечі червоно-смугасту вовняну грецьку торбу.

— Ти могла не йти з нами, Кет.

— Та все гаразд.

— Тоді спробуй поменше мовчати. Добре?

— Мені нічого казати. Я нічого не можу придумати.

Аннабела переклала кошик у другу руку, нишком позирнула на сестру.

— Що я можу зробити? Вони мають побути з нами.

— Я знаю.

— Не треба підкреслювати це.

— Мені шкода.

— Пол повинен…

— Бело, я все розумію.

— І вона принаймні робить, що може.

— Я не вмію відгороджуватись за усміхненим обличчям. Як ти.

Кілька кроків минули мовчки.

Кетрін озвалася:

— Це несправедливо… — А після паузи: — Чуже щастя. Коли почуваєшся зайвою. На решту життя.

— Це минеться. — Сестра додала: — Якщо ти постараєшся.

— Ти зовсім як мама.

Аннабела посміхнулась:

— І Пол завжди на це скаржиться.

— Який розумний Пол.

— Падлюка він.

— Я тебе за язик не тягла.

— Не махлюй.

Кетрін відповіла усміхом на її швидкий погляд.

— Стара дурка Бела? З її нестерпним чоловіком, нестерпним домом і нестерпними дітлахами? Ну хто, хто їй може позаздрити?

Аннабела зупинилась, одна з її звичайних сценок:

— Кет, адже я не така!

— Така самісінька. І я б дуже хотіла заздрити тобі. — Вона кинула через плече: — Ти принаймні справжня.

Аннабела крокувала позаду.

— В кожному разі, Кандіда дійсно жахлива. Я просто мушу щось із нею зробити. Це все його ясновельможність. Він лише й знає свій "перехідний вік". Тобто, відчепіться від мене, заради Господа, з моїми дітьми.

Кетрін посміхнулась. Аннабела сказала:

— Це не смішно. Ніяк не второпаю, все-таки, чому ти так на них заповзялася?

— Бо вони знецінюють усе.

— Менше, ніж ти недооцінюєш.

Це змусило Кетрін на якусь мить замовкнути.

— Дешеві людці.

Бела докинула:

— Але ти ж навіть не знаєш їх, а, як на мене, вона дуже мила.

— Як киця?

— Кет!

— Терпіти не можу артисток. А надто поганих.

— Вона так старалася догодити вчора ввечері. (Кетрін ледь помітно знизала плечима.) Пол вважає, що Пітер страшенно розумний.

— На безриб'ї.

— Ти просто нестерпний інтелектуальний сноб.

— Я не звинувачую Пола.

— Але вони наші друзі. В усякому разі — Пітер.

Кетрін обернулася до Бели, зсунула на ніс окуляри і хвильку дивилася їй в очі: адже ти прекрасно знаєш, що я про це все думаю. Знову запала мовчанка, з-поміж дерев попереду долинали дитячі голоси.

Аннабела пропустила Кетрін по вузькій стежці й сказала їй у спину:

— Які жахливі речі ти вишукуєш у людях. Кому це потрібно?

— Хіба люди такі бувають?

— Ти просто знайшла собі винних. Як здається.

Кетрін не відповіла.

— Саме знайшла винних.

Ззаду вона бачила, як Кетрін киває, але то була не згода, а сарказм. Стежка поширшала, й Бела наздогнала Кетрін, простягла руку й торкнулася її рожевої сорочки:

— Гарний колір. Дуже вдала покупка.

— А зараз я бачу тебе наскрізь.

Ну й сміх, ну й жах: важко втримати посмішку.

— Кетрін! Хіба так розмовляють із старшими!

Уредна Бела манірилася, прагнучи дошкулити, нагадати, як та плакала від злости, а в цілому світі була одна-єдина нормальна людина, яка все розуміла. До якої зараз простягаєш руку, відчуваєш потиск — а потім такий дешевий жіночий егоїзм; як же її тоді ненавидиш (як хтось

казав, обсидіан під молоком), коли ти розкриваєшся, а воно відвертається, неначе то був жарт, просто гра…

— Подивись, Кет! Ось мої любки.

І Аннабела попрямувала до залитої сонцем галявинки обік стежки, де серед трави височіло п'ять-шість стрункіх стебел з ніжними білими квітами, й стала навколішки біля двох найвищих, забуваючи про все на світі. Кетрін зупинилася поруч.

— Чому це вони твої?

— Бо це я знайшла їх торік. Хіба не гарні?

Белі минало тридцять перший, на чотири роки більше, ніж сестрі; вона була гарніша, повніша й кругліша видом, мала бліде лице й руде волосся, виразніший ірландський тип і матові сіро-зелені очі, хоча сестри успадкували ірландську кров лише від бабусі, ніколи не жили в Ірландії й розмовляли англійською без акценту.

В старому брилі та кремовій сукні з широкими рукавами вона трохи скидалася на матір родини, на ексцентричну, ультрасучасну письменницю; Бела завжди ховалася в холодок, бо її веснянкувата шкіра боялася сонця. Вирахувана недбалість убрання й разом з тим якась ніби випадкова елеґантність робили її не схожою на інших, і всі жінки, які сходилися з нею ближче, зрештою починали заздрити… і недолюблювати; адже це непорядно — залишати в інших глибше враження, ніж якась патентована модниця.

Раптом на тому боці озвався соловей. Аннабела роздивлялася свої любки, торкнулась однієї й нахилилася, щоб понюхати. Кетрін дивилась на схилену сестру. Обидві обернулися на голос Пітера.

— Це дикі орхідеї, — пояснила йому Аннабела. — Любки.

Пітер і трохи вища за нього косата Саллі проминули Кетрін, яка поступилася їм дорогою. В новоприбулих був розчарований і трохи розгублений вигляд, коли вони побачили, які маленькі і непомітні ті рослини.

— А де ж целофан і рожева стьожка?

Саллі засміялась, а Аннабела докірливо відмахнулася од Пітера. Кетрін миттєво зиркнула йому в обличчя, потім потупила очі.

— Слухай, давай я понесу твій кошик, — запропонував Пітер.

— Він не важкий.

Пітер все ж забрав кошика:

— Борюся за емансипацію чоловіків.

Кет блідо посміхнулася.

Аннабела підвелась. Озвалася Кандіда, яка кликала їх з-за дерев, пишних французьких дерев; то був юний, владний, пронизливий англійський голос:

— Прегарна ящірка. Вся зелена.

***

Вони зібралися всі — п'ятеро дорослих і троє дітей, і разом поплентали далі то в затінку, то на сонці; три жінки й діти йшли трохи попереду, а чоловіки, забалакавшись, відстали; з сонця в затінок, а тоді знов на сонце, лишаючи воду ліворуч, у холодку розмовляючи, а на сонці замовкаючи. Голос — ворог думки, тобто не думки, а мислення. Можна

було (благословенний захисток) побачити, як Кетрін здобувається на силі, посміхається Саллі через плече сестри, і навіть про щось її запитує, наче знехотя граючи в пінґ-понґ… Безглузда гра, ну та що вдієш, коли Бела за це, коли сам день наполягає. Жінки намагалися непомітно підслухати крізь гомін власних голосів, про що балакають чоловіки в них за спиною. Скидалось на те, що "зустріч" неофіційно почалася. Завівся, звичайно, Пітер, якого постійно кортіло щось налагодити, узгодити, організувати; поки не пропав гарний шанс, як змія в заростях жовтого іриса. Так скупа людина заклякає, бачачи, як розходяться її гроші, посміхається й страждає, а потім зламується.

Ключем до всього, казав Пітер, був кут зору, зачіпка, на якій можна побудувати програму. Якесь пояснення, справді, — чому така сила людей купує собі будинки в цьому районі? Чи викликане це, наприклад, чисто фінансовими причинами? А може, то форма втечі від дійсности? Просто мода: куди всі, туди і я?

Пітер випалював ідеї, майже не слухаючи відповідей Пола; вже можна було відчути марність цеї розмови, всієї метушні, нескінченного планування й обговорення того, що вийшло б не гірше без усякого планування й базікання, так, як передаються новини: швидко, експромтом і з певним розрахунком на талан. Потрібно щось на кшталт поглибленого дослідження, казав він, а не просто барвисті картинки: дивіться, мовляв, он як деяким людям щастить. Без усього цього барабанного бою.

Кандіда заверещала, коли перед ними голубою блискавкою злетів і понісся водомороз.

— Я перша його побачила! Правда ж, мамо?

Неначе непотрібний курсив, який підкреслює те, що й так очевидне.

— Мені анітрохи не потрібні п'ятдесят хвилин гарних картинок, — наполягав Пітер, ніби ті картинки могли бозна-як зашкодити його кар'єрі. — Що в результаті втрачаєш, так це те, чого і в найкращі часи трохи бракувало, — почуття послідовності. Наприклад, я мушу виконати дію "Б", хоча вона й не має ніякого особливого призначення, краси або сенсу, бо стоїть посередині між діями "А" та "В".

А тепер усе розсипалося на крихітні острівки, не сполучені між собою, і не було дальших островів, для яких той, що на ньому стоїш, був би приступкою, зупинкою на дорозі, необхідним етапом. Крихітні острови, розкидані у своєму власному безкрайому морі, їх проходиш з кінця в кінець за хвилину, максимум — за п'ять, а потім виринає інший, але точнісінько такий же острівець з такими само голосами, масками і порожнечею, що криється за словами. Трохи змінюються тільки настрій та оточення, а поза тим — нічого, й однаково боїшся як відстати, так і вийти наперед, — боїшся й минулих, і майбутніх островів. Захоплюєшся мовними, літературними теоріями, ілюзіями, а ще безглуздими фантазіями. Раптом ніби сниться, що ти — це книжка без останніх розділів: застряла назавжди на недописаній сторінці, де кохане обличчя схиляється над дикими орхідеями, голос у тиші, ідіотський жарт — і ти застигаєш повік-віки, як на поганій фотографії. І єдиний, хто розуміє, — це Бела, — витончена корова, а Пол, непроникний, схожий на бика Пол… справді не знаєш, що ти тут робиш.

Але не знаєш і причини, задля якої треба бути деінде, якщо не для того, щоб зрештою виявити в собі бажання повернутися сюди. Можливо, послідовність — це просто наявність бажань, затишного й яскравого ланцюжка вуличних ліхтарів перед очима. Найстрашніше — відмовитись назавжди від кохання. Навіть якщо б він повернувся… скрізь самі умови. Нічого не вибачати, нічого не давати і нічого не хотіти — ось справжній сенс усього; примиришся з тим, що тебе передають як посилку, з одного острівця на інший, а ти спостерігаєш, судиш та ненавидиш… А може, кидаєш виклик? Можете здивувати мене, довести, що я помиляюсь, знову нанизати на нитку острівці?

Треба сховати це враження. Адже не годиться, щоб хтось скористався з твого страждання...

***

Вони зупинилися там, де круті схили пагорбів підходили до берега, вістуючи вузький звір попереду; річка тут швидше струмилася між каменів, а землю навіть французькі селяни вважали непридатною для обробітку. Трохи вище за течією незграбно громадилася мальовнича група величезних сірих валунів, немов стадо кам'яних слонів на водопої. Бела вибрала над берегом місце, маленьку рівну галявинку під буком, де були й притінок, і сонце; вклякла й заходилась розпаковувати кошики. Саллі й Кетрін їй допомагали. Пол дістав дві пляшки вина та бляшанки кока-коли й поніс їх у воду охолодити. Дівчатка йшли слідом, потім поскидали сандалі й обережно ступили, повискуючи, в мілку протоку, що бігла серед каміння. Тимчасом Пітер із сином пройшли трохи далі. Пітер, здається, мав зо дві вільні хвилини, щоб погратися в батька, оскільки все, що хотілось, було висказано, про бізнес подбано і ранкове самоутвердження завершено.

Пол скинув черевики та шкарпетки й з комічною методичністю як підстаркуватий турист на морському пляжі, закасав холоші; він рано посивів, а шпакувата, майже обскубана борідка скорше нагадувала моряцьку, ніж письменницьку. Він шкутильгав за Кандідою та Еммою, промацуючи дно ногами й перевертаючи каміння в пошуках раків. Усі жінки стояли під буком. Саллі розстібала блискавку на штанях, спускала їх і, переступаючи ногами, зняла, потім скинула коричневу майку. На ній було те ж саме бікіні, в темно-синю та білу квітку, з мідними кільцями на струнких стегнах та на спині між бретельками, ледь видніли горошини грудей. Шкіра не пасувала до кольору купальника — мала б бути темнішою. Знову не можна не зауважити. Вона плавною ходою попрямувала до Пітера та хлопчика, які стояли на валуні ярдів за п'ятдесят. Бела з Кетрін сходили на залитий сонцем берег до Пола та дівчаток. Блиск і хлюпання води під ногами; бабки й метелики, жовтець, стокротки і якісь маленькі голубі квітки, схожі на небесні бризки.

Голоси, рухи. Калейдоскоп: трусони — і все зникне. Веснянкувато-молочна шкіра усміхненої Бели, відсутня посмішка під крисами бриля, котрий має дірочки, решітку на наголовнику. Ядра, електрони. Як у французького художника-пуентиліста атом означав усе. Перший за ввесь день насправді прийнятний острів. У родинному колі, де панують діти.

— Тут так гарно, — горлала до них Кандіда із своєю звичайною невимовно розсудливою владністю. — Не заважайте нам. Ми ще не хочемо їсти.

— Шкода, що я не б'ю дітей, — прошепотіла Бела.

Кетрін з усміхом роззувалася.

***

Наступний острівець з'явився п'ятьма, а може, й десятьма хвилинами пізніше, Пол упіймав крихітного рака. Чарівна недоладність; миттєвий образ тут же розпався. Всі оточили Пола, який перевертав один камінь за другим. Кандіда й Емма щоразу верещали від передчуття, незалежно від того є під каменем рак чи нема, а потім кликали назад Пітера, Саллі й Тома. Полювання всерйоз. Пол вихопив трохи більшого рака і тримав його в руці, саме на часі, щоб показати новим глядачам. Боже, який! Фантастика. Кандіда бігом повернулася від стоянки під буком з похапцем випорожненою пластмасовою коробкою. Пітер зайшов у воду біля Пола. Відмінно. Змагання. Гра. Саллі взяла Тома за руку, підвела до коробки і показала, що ловить тато. Хлоп'я витріщило очі, потім відсахнулося, коли один з раків спробував вистрибнути. Саллі нахилилася, обняла дитину за плечі. Як перебивна картинка на чайній чашці епохи Реґентства; вособлення Віри, Надії та Милосердя; для тих, кому не досить просто чаю.

На стежці, якою вони прийшли, з-поміж дерев виникла постать селянина, що йшов на риболовлю, в гумових чоботах, вилинялих джинсах та брилі з чорною биндою; це був рум'яний чолов'яга, який не звертав на них найменшої уваги. На одному плечі він ніс бамбукову вудку, на другому — вилинялу світло-зелену полотняну сумку. Пошуки раків на хвильку припинилися; всі застигли, чоловіки при цьому мали досить-таки безглуздий, по-хлоп'ячому винуватий вигляд, буцім вони без дозволу залізли в воду, так само, як і діти, котрі немов відчували, що цей непроханий гість несе незрозумілу небезпеку. Але він спокійнісінько проминув стоянку і підходив до них залитою сонцем травою. Прямував угору проти течії. Стало видно, що він зизоокий. Селянин торкнувся пальцем крис бриля:

— Месьє, медам!

— Бонжур, — відповів Пол. — Хай щастить!

— Мерсі.

Й чоловік флегматично попростував далі в бік валунів та миршавих дерев біля звору. Щез, але залишив осадок, нагад про те, що це чужа країна з власним життям і звичаями. Можливо, просто через те, що то був справдешній рибалка, він мав певне призначення в ході дня. Дачники повертались до своїх забав. Тільки Кетрін стежила за голубою плямою джинсів, аж поки вони остаточно зникли.

Потім вона вийшла з води, неначе рибалка тяг її за собою, стромила мокрі ноги в полотняні черевики й неквапом пішла, вдаючи, що розглядає квіти, спиною до знайомих голосів. О, яка краса! Цур, на цей вечір він мій! Покваптесь, будь ласка, вже час. Добраніч усім. Добраніч. Добраніч. Вузька стежка вилася навколо першого великого валуна, який лежав наполовину в воді, наполовину на березі й заступав шлях. Згори Кетрін озирнулася на своїх. Чоловіки тепер працювали в парі: Пітер піднімав камені, а Пол хапав раків. Бела ліниво вийшла з води й

подалася назад до стоянки під деревом. Сховавшись у холодку, вона зняла бриль і втомленим рухом пригладила волосся.

Кетрін спустилася з валуна й зникла з очей. Далі стежка зав'юнилася серед кам'яного стада, трохи вирівнялась, потім круто взялася вгору, знову ґублячись поміж дерев над річкою, яка стала тут бурхливою. В околиці це місце називали Premier Sout, "Перший стрибок"; це був майже водоспад, стиснений потік води, чудове місце для форелі. Кетрін насилу зійшла до довгастої заводі по той бік валуна: прохолода, глибінь, мох, папороть. Над заводдю короткими яскраво-жовтими зиґзаґами перелетіла плиска. Під кручею дівчина сіла на камінь, утупилась очима в спокійну темно-зелену воду; плями, сонячні брижі, танцюючі комахи, птах зі своїм неспокійним хвостом. Вона підняла прутик і, пошпуривши його в воду, дивилася, як він пливе, набирає швидкости, затягується в потік і зникає в суточках водоспаду. Його більше нема. Його більше нема.

Тепер Кетрін сиділа, трохи скулившись, наче від холоду, обхопивши себе руками. Заплакала. Здавалось, без всяких емоцій. Сльози поволі народжувалися в її очах і збігали по щоках під темними окулярами. Вона не робила найменшої спроби їх витерти.

***

Бела гукнула з-під дерев; біля неї на картатій рожевій підстилці було розкладено ковбасу, батони, ножі, дорожні склянки, яблука й апельсини, три чашечки шоколадного мусу для дітей.

Кандіда закричала у відповідь:

— Мамо! Ми ще не готові.

Але Пол щось тихо сказав їй; Саллі обернулася, її біла постать замигтіла у верболозі; потім Емма, менша дочка, пробігла мимо, та й

малий Том припустив, неначе все могли поїсти без нього. Відтак до Бели посунули чоловіки та Кандіда, яка несла коробку з сімома впійманими раками, нарікаючи, що якби ще один, то на вечерю кожен дістав би по одному; після ленчу треба буде ще половити. Так, так, звичайно, вони половлять. Але всім хочеться їсти. Пол згадав про вино, що охолоджувалось у воді, повернувся за ним, узяв пляшку Muscadet-Sur-Lie, а друга, Gros-Plant, могла й почекати.

— Кому кока-коли, підніміть руки!

І діти, й дорослі напівлежали навколо підстилки. Лише Пол стояв і крутив у руках коркотяг. Коли Саллі нахилилася вперед, щоб налити дітям кока-коли, Пітер ляснув її по сідницях:

— Оце життя!

— Ти здурів!

Він поцілував її голу спину і підморгнув Томові.

Аннабела гукнула:

— Кет? Їсти!

Потім загукали Кандіда й Емма:

— Кет! Кет!

— Облиште. Вона прийде, коли схоче.

Емма занепокоїлася:

— Але тоді може нічого не залишитись!

— Бо ти ненажерлива свинюка?

— Я не свинюка.

— Еге ж, свинюка.

— Кандідо!

— Вона справді свинюка!

Кандіда схопила сестру за простягнуту руку:

— Спочатку гості.

Бела втрутилася:

— Серденько, потримай татові склянки під вино.

Саллі, яка сиділа навпроти, посміхнулася Еммі; Емма — симпатичніша дитина, скромніша і спокійніша; може, зрештою, лише за контрастом зі своєю псевдодорослою сестрою. От якби тільки Том… вона мастила йому хліб паштетом, а він сидів і недовірливо спостерігав.

— М-м… На вигляд це делікатес.

Емма запитала, чи можна погодувати й раків. Пітер засміявсь, вона образилася. Кандіда пояснила їй, що вона дурка. Бела звеліла Еммі посунутись і сісти поруч. Тепер образилася Кандіда. Пол звернув погляд нагору, в бік валунів, а потім — униз, на Белу. Та ледь помітно кивнула.

— Тату, куди ти пішов?

— Пошукаю тітку Кет. Може, вона заснула?

Кандіда зиркнула на матір:

— Закладаємось, що вона знов десь рюмсає.

— Серце, ти за столом. Їж, будь ласка.

— Вона рюмсає безперестану.

— Нехай собі. Пітер і Саллі все розуміють. Ми всі розуміємо. Й не хочемо балакати про це. — Вона непомітно підморгнула Саллі, яка у відповідь посміхнулася. Пітер розливав вино.

— Мамо, а мені можна трішечки?

— Тільки якщо будеш менше плескати язиком.

Пол уже стояв на першому валуні й видивлявся навколо.

Пітер сказав:

— Слухайте, це не їжа, а казка. Як воно називається?

— Рілети.

Кандіда запитала:

— Хіба ви ніколи його не їли?

— Їх, — виправила Бела.

— Ми їмо їх щодня. Майже.

Пітер ляснув себе по лобі.

— Знов попався. Тільки зібравсь укласти свою найкращу ділову угоду, а тут з'ясувалося, що він ніколи не їв таких. — Він відклав бутерброда, відвернувся й сховав обличчя в долонях. Схлипування. — Я дуже шкодую, місіс Роджерс. Я не годен сидіти за вашим столом. Як я міг наважитись?

Здалеку почувся голос Пола, який кликав Кетрін.

Пітер ще раз театрально схлипнув.

Бела дорікнула Кандіді:

— Бачиш, що ти наробила?

— Він клеїть дурника.

— Пітер дуже, дуже вразливий!

Саллі підморгнула Кандіді:

— Як носоріг.

— Дайте ще, — попросив малий Том.

— Дайте ще, будь ласка.

— Будь ласка.

Пітер крізь пальці дивився на Кандіду. Дівчина несподівано знову перетворилась на дитину й пирснула, та похлинулася. Емма широко розплющила очі, потім теж захихикала. Малий Том позирав на них серйозно. Пол побачив її рожеву сорочку, трохи не дійшовши до того

місця на стежці, де Кет злізла вниз до води. Він озвався лише тоді, як став просто над нею.

— Ти не хочеш їсти, Кет?

Вона, не обертаючись, похитала головою, потім простягла руку по темні окуляри, що лежали поряд на камені, і надягла їх. Після короткого вагання Пол спустився до неї, торкнувсь рукою рожевого плеча.

— Якби ж то ми знали, що робити.

Вона подивилась у дальній кінець заводі.

— Така дурість. Раптом щось нападає.

— Та ми розуміємо.

— Шкода, що я сама не розумію.

Він сів на камінь обіч, напіводвернувшись.

— В тебе нема сиґарет, Поле?

— Тільки "ґалуаз".

Вона взяла сиґарету з пачки, яку він витяг з нагрудної кишені, нахилилася до сірника, затяглась і випустила дим.

— Ще нічого не сталося. Все ще попереду. Я знаю, що це станеться так, як уже ставалось. І нічого не можу вдіяти.

Пол згорбився, упер лікті в коліна й кивнув, немовби подібні фантазії цілком зрозумілі й він сам поділяє їх. Така гарна людина, й така

нестерпна саме тому, що завжди аж із шкіри пнеться. Будь, як я — самцем, заспокойся на тому, що маєш: хоч не ім'я, так тиражі. Навіть через стільки років ця коротка борідка, тонкі губи примушували думати про аскетизм, вишуканість, методичний інтелект, а не просто посередність, слушність, пристосовництво.

— Кет, ти не така людина, щоб до тебе можна було застосувати штампи. Це вельми спутує язик нам, простим смертним. — Кет нахилила голову. — Чому ти посміхаєшся?

Вона втупилася в свої руки.

— Це ви з Белою боги. А я проста смертна.

— Тому що ми віримо в штампи?

Кет знову легенько всміхнулася, помовчала, а потім сказала, щоб заспокоїти його:

— Це Бела розтривожила мене. Вона не винна. Я так по-свинячому ставлюся до цих двох.

— Що вона сказала?

— Те саме.

— Тобі дуже боляче? Ми розуміємо, як це важко.

Кет знову видихнула дим.

— Я втратила почуття минулого. Все в теперішньому. — Тут вона крутнула головою, неначе це пояснення було таке туманне, що не мало

жодного сенсу. — Минуле допомагає дивитися на все крізь пальці. А от коли не можеш утекти від...

— А хіба майбутнє не повинно допомагати?

— Воно недосяжне. Людина прикута до теперішнього. До того, чим вона є.

Він підняв камінець і кинув у воду на кілька футів од берега. Пастка, тортури; коли читаєш у людині, як у книжці, й розумієш її краще, ніж вона сама.

— Хіба не простіше розірвати ці ланцюги, примусивши себе поводитись... — Пол урвав на півслові.

— Нормально?

— Принаймні в звичайних речах.

— Як містер Мікобер з "Давида Копперфілда"? Що-небудь нагодиться?

— Голубонько, хліб — це також штамп.

— І його не їстимеш, коли нема бажання.

Пол посміхнувся:

— Ну, трохи бажання в нас є, еге ж? Досить, щоб розстроїти всі наші плани допомоги.

— Поле, слово чести, я щоранку... — Кет замовкла. Вони сиділи поруч, утупившись у воду.

Пол промовив м'яко:

— Ми тут не винні, Кет. Це через діточок. Стаєш дбайливим як квочка. А вони справді не розуміють.

— Я стараюсь. Особливо з ними.

— Знаю.

— Це просто повна втрата сили волі. Почуваєшся у владі першого-ліпшого зауваження. Того, що стається. Знову сумніваєшся в усьому. Шукаєш причини. Чому він? Чому я? Чому так? Скрізь "чому", "чому"…

— Шкода буде, якщо не напишеш усього цього.

— Не можу. Неможливо писати про те, чим живеш. — Кет викинула у воду недопалок, потім раптово спитала: — А ви з Белою не боїтеся, що я могла б заподіяти собі смерть?

Пол, помовчавши, перепитав:

— А слід боятися?

— Ні. Але ви не думали про те, чому я цього не зробила?

Він уперше замислився над її запитанням.

— Ми на це й сподівалися.

— Мені здається, це означає що я собі подобаюсь. У новій якості. — Кет глянула на Пола: римська голова дивиться в воду; мудрий сенатор, він жалкує, що прийшов за нею. — Далебі, мене треба набити. Дорікнути, а не вмовляти.

Пол озвався не відразу:

— Шкода, що ми такі різні люди.

— Я тобою не нехтую, Поле.

— Не мною, так моїми книжками.

— Маєш тисячі щасливих читачів. І я б не заздрила так Белі, якби нехтувала тобою.

Він потупив очі.

— Ну…

— Не скромничай. Адже ти знаєш, що ви працюєте.

— На свій кшталт.

— Я знаю, який з Бели деспот. У глибині душі.

— Інколи.

— Ми насправді не сестри. Просто два різновиди непримиренності.

Пол осміхнувся:

— Два різновиди тортур. Не даєте голодному наїстися.

І так само, як не можна було не посміхнутися на зумисну наївність Бели (справді, які гарні рожеві сорочки), тепер за посміхом ховаєш подібну образу: за те ж саме відвертання очей, за те, що тебе залишено

без допомоги, за нетерпіння. Красиві слова про причастя, а в дійсності на думці тільки хліб та вино.

Кет звелася; він також устав і пошукав її погляд за темними окулярами.

— Ми обговоримо це, Кет. Коли гості поїдуть.

Вона зненацька обняла його й відчула, як Пол здригається від несподіванки. Обличчя Кет на мить сховалося в нього на плечі, його руки несміливо обгорнули її. Він поплескав своячку по спині, потім торкнувся губами маківки. Бідолаха розгубився, й Кет подумала: суко, акторко, спокуснице, — на біса ти це зробила? Й дурка: який же єпископ носить з собою вибухівку… або тримає її в своєму соборі?

Милий бугай: це жорстоко — зарізати таке неперевершене теля.

Кет відхилилась і посміхнулася йому просто в спантеличені очі; потім зітхнула, наче зовсім зелена юнка:

— Ото щастя мусульманкам.

***

Аннабела сиділа, прихилившись спиною до стовбура бука, мати-богиня, простоволоса, боса, в легкій блузці. На колінах у неї лежить голова Кандіди, що випила добру склянку вина і тепер розляглася та спить. Бела раз по раз гладить її по голові. Саллі розташувалась осторонь, на сонці, і лежала навзнак на траві, поруч з нею пляшечка крему "Ambre Solaire". Хвилі його пахощів сягали аж до того місця, де відпочивали чоловіки. Пітер лежав обличчям до Пола, який ніяк не міг умоститися. Двоє менших дітлахів будували в воді загату з камінців. Кет сиділа, спершись на руку, між Пітером та Аннабелою й стежила за

маленькою рудою мурахою, що продиралася з крихтою хліба крізь трав'яні хащі. В склянки з-під вина тепер налито каву з термоса.

Пол у загальних рисах описував дивні міщанські взаємини Англії та Франції. Ще з часів мілордів типовий приїжджий з Англії тут завжди був освіченим, досить заможним і неодмінно консерватором, а відтак склалось уявлення про англійський вибагливий добробут, снобізм у їжі, вині та всьому іншому, а Франція — відмінне місце для того, щоб забути всі знегоди життя в суто пуританській країні, хоча само собою з іншого боку пуританське начало дозволяло при цьому з глибоким презирством ставитись до їхнього політиканства та сміховинного наполеонівського бюрократизму, тож нічого дивного в тому, що ми прославились своєю віроломністю. Ми не усвідомлюємо того, що найбільш архіцентралістська нація в Європі — саме англійська, тобто, хто ще так, як британці, плазує перед лондонським способом життя? Спробуй-но впіймай на цьому того ж французу-жабоїда. Хто ще так, як ми, мавпує всіх у поведінці, мові, одежі? Подивіться хоча б, як французи дбають лише про кухню та якість продуктів, тоді як нас тільки і обходить, чи слушно, правильно зодягнені інші відвідувачі і чи гарні та чисті ті кляті столові прибори. Ми жахливо плутаємо…

— Слухайте! — перебила його Бела: — Іволга.

На мить Полові заціпило. Чути було мелодійний щебет із того берега.

Бела завважила:

— Їх неможливо побачити.

— Говори далі, — нагадав Пітер. Він потягся по сиґарету, запізніло пригостив і Кет, але та покрутила головою. — Це може бути цікаво.

Пол мав на увазі, що ми страшенно безглуздо зміщуємо міф про централізовану Францію з презирством, яке відчуває француз до всього,

що заважає його особистому задоволенню. Тоді як ми в себе вдома зі своєю вірою в нашу неперевершену свободу, демократію та політичну незалежність насправді являємо собою найжахливішу в світі націю пристосуванців, як тільки справа торкається задоволення наших особистих потреб. Ось чому Пол клюнув на наживку імпровізованого парадокса (всім французьким урядам властиві фашистські тенденції, а справжньому французькому народові — органічне несприйнятгя фашизму). Тим часом наша любов до пристосовництва настільки всепроникна, настільки ідеальні передумови для фашистського перевороту, що нам довелося розробити всіляку конституційну всячину (один з дивних висловів Пола) і бозна-скільки інших суспільних гарантів проти нашої ж власної натури.

— Я б дуже хотів усе це якось пов'язати докупи, — сказав Пітер.

— Ще одне, — повів далі Пол, наливаючи собі рештки вина в Кандідину склянку, оскільки Пітер заперечливо замахав рукою. — Ще один наслідок того, що до Франції ніколи не приїздять наші пролетарі, це брак путівок на туристські маршрути. Причому зараз уже не скажеш, що тому причина — пролетарська зненависть до гнилої закордонної їжі та вошивого південного кохання, візьмімо хоча б те, як вони заполонили Мальйорку, Коста-Браву, Італію та Югославію й одному богові відомо, які ще місця. Це скорше зненависть до країни, яка подобається тільки освіченим та ерудованим, яку віддано на поталу клятим снобам та буржуа-гедоністам, або принаймні поширився саме такий сміховинний образ її, і, ж я збирався сказати, поки не відхилився од теми (Пол трохи забагато випив), цим також пояснюється цілком природне перекручене уявлення французів про англійців ж націю фанатичних, пихатих монархо-маніяків у циліндрах, мета життя яких — коні, пси, спорт, славнозвісна холоднокровність і такі інші дурощі. Візьміть хоча б замок, що за кілька кілометрів звідси. Чи вгадаєш, Пітере, що там у них за головна пам'ятка висить у вітальні? Взятий у рамку лист від секретаря герцога Единбурзького, де висловлюється подяка тутешньому графові за співчуття з приводу смерти тестя Його Королівської Високости. Сам бачиш. Руки падають.

— А він володіє англійською? Може, це вдалося б використати.

Озвалася Бела.

— Робітники не їздять до Франції, бо це надто дорого. Все дуже просто.

Пітер посміхнувся:

— Жартуєш. Ти просто уяви не маєш, скільки деякі з них зараз заробляють.

— Що я й доводив, — сказав Пол. — Уся проблема — в культурі. Тут уважають, споживач потребує найкращого, а в нас — найдешевшого.

— Ми зо два роки тому зняли програму про туристські маршрути. Важко повірити, які в тих людей були доводи. Одна тітка на Мальйорці, пригадую, казала, що більш за все їй подобається, коли всі однаково їдять і сплять в однакових номерах.

Пол постукав себе по лобі, буцім його невірство доводить тітчину тупість:

— Що я казав! До біса країну, де людям дозволено вибирати, як витратити гроші.

— Якщо в них є гроші, — докинула Бела.

— Та до чого тут гроші, Господи Ісусе Христе. Я говорю про промивання мозку. — Пол знову повернувся до Пітера: — У Франції кожен селянин і навіть заводський робітник дбають про свій стіл та вино анітрохи не менше, ніж будь-хто, значно вищий за нього на економічній драбині. Щодо задоволення своїх потреб вони абсолютно рівноправні.

Цебто, візьміть хоча б, ж вони випинаються заради, скажімо, весілля. Найзвичайнісінький селянин або листоноша. Пригощають так, Пітере, що ти не можеш уявити. А всі піклування, турботи, візити до різника, обговорення м'яса, кондитерських виробів та всієї решти…

— Слава богу, за штучні харчові барвники.

Пітер кивнув, потім звів очі і охопив поглядом і Пола, й Аннабелу.

— Виходить, ви щасливі люди. Такий логічний висновок?

— Маєш почуття привілейованости. Ніде правди діти.

— Але ти, ж здається, сперечаєшся за те, щоб її скасувати. Ти справді хочеш, щоб сюди набігли орди з Манчестера та Бірмінгема?

Бела посміхнулася:

— Гарне запитання. Що відповість товариш Пол?

Пол відмахнувся від жінки.

— Причина лише в тому, що саме туристських маршрутів Франція й не може запропонувати. Тут і досі мусиш усе відкривати для себе сам.

— А на це потрібна певна освіченість?

— Просто широта поглядів. Не затягнених у гамівну сорочку пуританської етики.

— Такий погляд, одначе, мені цілком до смаку. — Пол посміхнувсь Аннабелі. — Але наскільки він типовий, Аннабело?

— Ну, я б сказала, ж у стандартного реакціонера у вигнанні. Еге ж, Кет?

Кетрін ледь помітно скривила губи, але нічого не відповіла.

— Вперед, своячко. Захисти мене від удару ножем у спину.

— Щасливій людині, звичайно, не хочеться, щоб речі змінювались.

— Але можна трохи поспівчувати? Поділитися?

Замість сестри відповіла Бела:

— Любий, чому б не подивитися правді в очі? Адже ти найбільший у світі псевдосоціаліст.

— Дякую.

— Пляшка горілочки — й серед буйного дня зі свічкою не знайдеш нікого, хто б тебе перемаодзедунив.

Пітер пирснув:

— Послухай, ну й слівце, Аннабело. "Перемаодзедунив". Треба запам'ятати.

Пол насварився Аннабелі пальцем; у глибині його душі ховався жахливий російський чернець.

— Серденько, мета соціалізму, як я її розумію, полягає в тому, щоб підняти людство на ступінь вище. А не звести всіх до найменшого спільного знаменника, такого дорогого серцю кожного капіталіста.

І вони гомоніли й гомоніли; можна було зненавидіти Пола в цій ролі — просторіка, безугавного тлумача великих філософських нісенітниць. Коли з невідомої причини одно бачиш вечірній рух стомленої юрби, виснажених працею автоматів, щодо яких можеш почуватися лише щасливим обранцем долі, вищою… і безпорадною істотою. Давати їм пояснення, мотивування — неперевершена вульґарність і неперевершена брехня… різновид людожерства. Свіжа свинина на сніданок, а потім чужі життя, дрібношаткована дійсність на додаток. Урожай зібрано. Залишились тільки колоски та окремі зернятка: уривки, натяки, фантазії, егоїзм. Тільки лузга розмови, беззмістовна отава.

І досить густа навіть без цього дзижчання кружляючих слів; досить нереальна, еге ж, цілком нереальна і без додаткової нереальности всіх цих стрибучих, киплячих, непослідовних чоловічих ідей і без знання того, що все то лише зародки, які розплодяться, аж поки одного зимового вечора бездумні мільйони побачать їхнє потомство й заразяться в свою чергу. Неважко було зрозуміти ліниву роздратованість Бели: причина полягала не стільки в цій грі в первосвященика, скільки в тому, що бачиш, як він, нікчема, потертого шеляга не вартий самчик, удається до неї з такого дріб'язкового приводу, не помічає в деревах нічого, крім будівельного матеріалу для вбогих халуп свого ефемерного абсурду. Для нього все справжнє, живе, непоясненне — поза законом, він визнає їжу тільки в консервних бляшанках.

Адже зрозуміло: Пол міг би заявити, що хоче повинищувати французів усіх до решти, що завгодно, хай абсолютно зворотне тому, що він доводив, а цей неборака так само кивав би, вставляв свої "невірогідно" та "фантастично" й шукав би відправної точки.

І, знаєш, в усьому винна ти сама: не треба було називати Белу деспотом. Увесь город городиться, щоб спростувати це, й отже тільки служить зайвим доказом.

А з іншого боку, реальні дерева, двоє дітлахів коло води, чагарник, напівзанурені в землю валуни, мовчазні стрімчаки, випалена, позбавлена життя планета, сонце, безвітря; день черствів, наче недоїдені хлібні окрайці, він був уже не прозорий, не високий, а якийсь матовий і застиглий; у всьому були винні чоловіки, вони безугавно, безглуздо і всупереч елементарній гіґієні роздирають виразки своїми нібито серйозними чоловічими голосами. Зараз лише жінки мають знання. Лише сонце на спині та землю під животом знала навіть ця пуста дівчина. Бела знала тільки себе, голову своєї сплячої дитини та копітке вовтужіння другої дитини на березі; Белина участь у розмові, навіть під'юджування Пола були просто потуранням, бо маточина мусить дбати про своє: щоб спиці потроху крутилися. Адже ти сама раз бачила, як Бела того літнього вечора у себе вдома, коли ми зібралися були вчотирьох, геть куди жорстокіше шпигала Пола, аж той зірвався на ноги і вискочив у садок. Запала хвилина напруженої мовчанки. Потім Бела так само раптово, як і він, підхопилася й вибігла надвір, уже запали сутінки, але всі бачили у вікно, як вона знайшла Пола в кінці стежки, повернула його обличчям до себе й рвучко обняла. Це скидалось майже на нотацію. Вони побачили з хати, як Пол посміхнувся. Ніхто ніколи не згадував про той випадок. Він відклався в пам'яті, як старі брошки у шкатулці: над ними можна лише поплакати, бо куди ж поділися колишня мода й колишнє почуття власної гідности.

Помінятися б місцями з Белою, щоб належати самій собі, піднестися над усякою пихою.

А зараз Емма неквапом підійшла до чотирьох дорослих і зупинилася біля матері.

— Я хочу полежати, як Кандіда.

— Любенька, дай їй поспати. Адже тобі не вистачить місця.

Емма скоса позирнула на тітку, і та простягла до неї руку. Дівчисько стало навколішки, потім нахилилося і впало головою на тітчині коліна. Кетрін пригладила світле волосся, прибрала зі щоки шовковисті пасма.

Спершись на лікоть, Пол позіхнув:

— Ось прийшла найрозумніша.

Пітер посміхнувся до Кетрін.

— Даруйте. Це злочин розмовляти про роботу в такий чудовий день.

— Я з інтересом слухала.

Пол мугикнув.

— І не погоджувалася з жодним словом.

Кетрін легенько знизала плечима й кивнула на другий край підстилки.

— Просто думала про те, що говорив Барт.

Пітер запитав, хто такий Барт, і відчувалося: він думає, що це скорочене ім'я від Бартолом'ю.

Пол пояснив. Пітер ляснув пальцями.

— Днями хтось говорив мені про нього. — Він звівся, сів і обернувся до Кетрін. — І що ж він каже?

Кетрін заходилась розтовкмачувати, наче Еммі:

— Він проаналізував путівники для туристів. У книжці нарисів. Як вони поширюють думку, що все утилітарне та сучасне — страшенна нудота. Єдине, що може зацікавити, — це стародавні пам'ятки та мальовничі краєвиди. Як мальовничість стала асоціюватися майже виключно з горами та сонячними пляжами. — І вона додала: — От і все.

І хай йому грець, як вийшло недоладно.

Пол зауважив:

— Це не інакше, як романтики завели моду на гори.

Кетрін провела пальцем по Емминому волоссі. Ту моду завів ще Петрарка, ну та багато знатимеш — швидко постарієш.

— Мені здається, він намагався показати, що брак уяви в плануванні подорожей походить в основному від буржуа. Від міщанського поняття краси. Як у путівниках присвячується цілих три абзаци якійсь церкві в тому чи іншому місті, а потім зо два рядки про саме місто — й крапка.

Пол ліг горілиць з іншого боку підстилки і підклав руки під голову.

— І, як правило, мають цілковиту рацію.

— Якщо вважати, що архітектура тринадцятого століття важливіша за реальність двадцятого.

— А що хіба? Тим паче — на відпочинку.

Кетрін швидко зиркнула на випростаного Пола.

— Тоді чому ж тобі так не до шмиги фальшиві образи британців та французів? Це точно така форма вибраної дійсности.

— Не бачу зв'язку.

Яке безглуздя. Подражни її трохи, і вона стає майже людиною. Пол посміхнувся.

— Ти схвалюєш міщанські стереотипи того, що слід оглядати на відпочинку. Яка ж різниця між ними та буржуазними стереотипами національного характеру, які тобі так не подобаються?

Пол уже заплющив очі.

— Дай мені трохи похропти, і я придумаю нищівну відповідь.

Озвалася Бела:

— Такий кінець жде сильних світу сього.

— Тю-тю-тю. — Пол згорнув руки на животі. Пітер звівся на лікті й повернувсь до Кетрін.

— Здається, цього розумника ніхто не може як слід збагнути. Мені так казали.

— Загальний сенс дуже простий.

Бела муркнула:

— Кет редаґувала одну з його книжок в Англії.

— Та ну! Справді?

— Не редаґувала, а кориґувала.

— Вона практично переписала переклад.

— Ну, якщо так називати кілька дрібних поправок…

Кетрін застерігала Белу, вірніше, намагалася це зробити. Але Бела вперто не дивилась на неї. Бела була стріляний горобець.

— Ну, то який же загальний сенс?

Кетрін вагалася, потім, хоч пан, хоч пропав, почала:

— Існують усілякі категорії знаків, за допомогою яких ми спілкуємось. І одна з найбільш ненадійних систем — мова, для Барта головним чином тому, що її безжально спотворила і перекрутила капіталістична структура влади. Втім, те ж саме стосується багатьох інших несловесних знакових систем, через які ми спілкуємось.

Пітер жував бадилинку.

— Тобто реклама і таке інше? — перепитав він.

— У цій галузі маніпуляції особливо кричущі. Але й в особистому спілкуванні часто трапляється рекламування. Зловживання знаками або просто невміле їх уживання. — Тепер уже пізно зупинятися, влипла. — Речення означає не тільки те, що хоче повідомити промовець, а й те, чого не хоче повідомляти. Те, що він додумує. А це може бути зовсім протилежне. Свідоцтво його справжньої природи, його біографії, його інтелекту, його чесности й так далі.

Пол, який нібито спав, раптом промовив:

— Аж поки все набуде значення, окрім самого значення. "Передайте мені сіль" стає зарядженою знаковою структурою. А нещасну сіль так ніхто й не передасть.

Кетрін посміхнулась:

— Інколи.

— Фриц, — бурмотів Пол, — а не француз.

Втрутилася Бела:

— Закрийся. Спи.

Пітер посилав сиґнали: "я не жартую". Він навіть розмовляв повагом.

— Той хлопець, що говорив мені про нього... там нічого немає про те, що релігія буржуа полягає в банальності?

— Здається, він казав про тенденцію характеру.

— Бо самобутність — руйнівна сила, так?

— Це залежить від контексту.

Бела, замислившись, розглядала похилену голову сестри.

— Як це?

— Існують буржуазні контексти, в яких очікується оригінальність, забавність, навіть революційність. Але контекст — це різновид анулюючого знаку. Козир.

Бела вставила:

— Наприклад, можна дуже швидко заснути після їди, досхочу познущавшись із суспільства, яке дозволяє тобі цю розкіш.

Пол буркнув:

— Я все чув.

Але Пітера не зіб'єш.

— Таким чином, істинна самобутність має передумовою активну революційність? Так? Він це доводить?

— Я думаю, такі люди, як Барт, більше дбають про те, щоб люди усвідомили, в який спосіб вони спілкуються й намагаються контролювати одне одного. Про відношення між зовнішнім знаком, байдуже, словесним чи ні, і реальним значенням того, що відбувається.

— Але спочатку треба змінити суспільство, еге ж?

— Сподіваймося, що глибше усвідомлення речей і призведе до цього.

— Знаєш, що я скажу… коли він тільки фіксує людську банальність, то це просто пасивне спостереження за словами. Наче за птахами.

— Я гадаю, й орнітологія приносить певну користь.

— Але не вона в центрі уваги, так чи ні?

— Вона була б у центрі, якби птахи були підвалиною людського суспільства. А саме так стоїть справа із спілкуванням.

Кетрін бачила краєм ока (бо ввесь цей час її погляд був спрямований додолу, на Емму), як він киває. Буцім вона щось довела, Кетрін збагнула: все дуже просто, вона ненавидить його; нехай випадково й несвідомо, але він мимохіть починає ставати символом, огидним знаком. Бо випробовує (або передражнює) не Барта й семантику, а її саму. На думці в нього звичайнісінькі чоловічо-дитинячі дурощі: "Чому ти не хочеш мені посміхнутися?", "Ну що я такого зробив?", "Стався, будь ласка, до мене з повагою, коли я стежу за своєю мовою, адже я знаю, як вона тобі не до вподоби".

Раптом Емма підвела голову, сіла, потім підбігла до матері й прошепотіла щось їй на вухо. Бела притримала її, поцілувала в щоку: треба почекати.

— Як ти гадаєш, це піде на телебаченні?

— Що саме?..

— Ну, цей Барт. Те, що ти мені розповідала.

— Я думала, це треба лише читати.

— Тебе не цікавить? Накидати ідею… тобто, якщо ці знаки не всі словесні, може, їх пощастило б проілюструвати.

Кетрін кинула на нього швидкий погляд. Він, схиливши довговолосу пісочну голову, намагався наколоти на свою стеблину якусь комаху. Кетрін озирнулася на Белу. Та обіймала Емму, на губах — м'яка посмішка, наче смертний вирок.

— Який з мене фахівець? Ніякісінький. Є сотні людей…

Піднявши голову, Пітер всміхнувся:

— Хай фахівці пишуть свої ідіотські сценарії. З ними можна звіритись або ще взяти інтерв'ю. А я б з більшою радістю взяв людину, яка знає основне, яка мусила сама для себе в усьому розібратися.

Бела уточнила:

— Тобі пропонують роботу.

Кетрін запанікувала:

— Але ж я…

Пітер перебив:

— Серйозно. Якщо схочеш, приходь, ми з тобою це обговоримо. Як тільки повернешся до Лондона. — Він щось намацав у задній кишені. — Й скажи, як називається та книжка нарисів.

— "Мітологія". — Кетрін повторила назву з англійською вимовою.

Пітер занотував це собі в записничку, Кетрін іще раз глипнула на Белу, яка мала глузливий і начебто потішений вигляд (а втім, її не розбереш), а потім — знову на Пітера.

— Я, їй-богу, не можу. Ніколи в житті не писала сценаріїв.

— Сценаристами в нас хоч греблю гати. З цим жодних проблем.

— Який жах, коли так говорять про цих бідаків, — сказала Бела, а відтак ліниво додала: — Та й взагалі про людей.

Сука.

— Мені шкода. Але я…

Пітер сховав нотатник і знизав плечима.

— Якщо передумаєш…

— Ні, слово чести, не передумаю,

Пітер розвів руками, а Кетрін глянула на Белу, даючи тій зрозуміти, що вона принаймні частково була причиною відмови. Та Белу не проб'єш. Вона підштовхнула Емму:

— Тепер можна,

Емма нерішуче підійшла до Кетрін, схилилася й щось прошепотіла тітці на вухо.

— Просто зараз?

Дівчисько кивнуло.

— Еммо, я не знаю, чи в мене вийде.

— Вийде, коли захочеш. — Емма додала; — Як минулого літа.

— Я давно не розповідала.

Втрутилася Бела:

— Вона знає секретне місце. Тебе ніхто не підслухає.

— Воно таке гарне. І знаєш, яке секретне!

— Тільки ми удвох?

Дівчинка кивнула дуже промовисто. Потім шепнула:

— Поки Кандіда не прокинулась.

Кетрін посміхнулась:

— Ну, гаразд.

— Ходім. Мерщій.

Кетрін простягла руку по свою грецьку торбинку, відтак узяла Емму за руку. Дівча повело тітку за дерево і далі стежкою, якою вони прийшли. Пітер стежив за їхнім зникненням, потім швидко глипнув на Белу й потупив зір:

— Боюся, буде перебільшенням сказати, що я мав шалений успіх.

— Господи, чого ти цим клопочешся! Вона зараз — самі колючки. Ти запропонував, і то було з твого боку дуже мило.

— Вона повернеться до…

— Думаю — так. Коли змириться з тим, що трапилось.

— Який жах, — сказав Пітер.

— Мені здається, минуло замало часу.

— Так, звичайно.

Пол почав тихенько хропти.

Бела буркнула:

— От п'яна тварюка.

Пітер посміхнувся, за хвилину мовив:

— Я чув, залишилася ще сила матеріалу. Пол казав.

— Так. Вони сподіваються, що вистачить на заключну книгу.

— Жах. — Пітер потряс головою. — Така людина. Така людина.

— Таким завжди найлегше допекти, правда ж?

Пітер кивнув, а за хвильку знов потряс головою. Але тепер він озирнувся на розпростерту Саллі, потім — униз, на свого сина.

— Ну, добре. Настала черга моїх славнозвісних батьківських обов'язків, які так нечасто доводиться справляти.

Він ривком зіпнувся на коліна, встав, послав Белі поцілунок (ленч — найвищий клас) і зійшов до Тома, який будував свою греблю.

— Ого, Томе, оце так будівництво!

Пол хропів. Бела заплющила очі й замріялася про одного знайомого, якого прагнула, але з невідомих причин так ніколи з ним і не переспала.

***

"Секретне" місце виявилось не дуже далеко, довелось лише трохи піднятися вгору зі стежки до заблуканого валуна, що лежав окремо від решти стада. За ним у чагарнику ховався видолинок, непомітний,

кам'янистий і залитий сонцем схил, де росли стокротки, блакитна в'юнка шавлія, конюшина та самотній кущик червоного маку.

— Еммо, як тут чудово!

— Як ти думаєш, нас не знайдуть?

— Коли будемо тихо, не знайдуть. Сядьмо он там, під деревцем. — Кетрін сіла, а дитина нетерпляче чипіла навколішки обіч. — Знаєш що? Позбирай трохи квітки, а я придумаю казочку.

Емма підвелась:

— Будь-які квітки?

Кетрін кивнула головою, намацала в сумці сиґарети й запалила. Небога зійшла на дно виярка, але тут же подивилася вгору на тітку.

— Про принцесу?

— Авжеж.

Нічого не спадало на думку, навіть найпримітивнішої оповідки, лише спомин про останній, на гамуз розбитий острів. Добрість, але що, крім неї? Навіть якщо це стосується так само й Бели. І нічого, нічого, крім втечі. В дитинство, до неї, крихітної майбутньої жінки в жовтій сорочечці та білих шортах, яка заклопотано рве непокірні квітки, така слухняна, мовчазна, навіть голову не зведе, неначе вони грають у піжмурки. Це гра, а не прикиди. Мале біляве небожа, улюблениця, віра в невинність, ніжна шкірочка, відкопилені губки й щирі оченята; ти повинна любити її набагато щиріше, ніж любиш. Який поділ між малими дітьми та молодими дівчатами; ця Саллі — незграбна спроба грати несексуальну, карикатура на дбайливу няньку. Ось чому насправді заздриш Белі. Еволюція. Тільки не плакати, треба зосередитись.

Якби ж то. Якби ж то. Якби ж то. Якби ж то. Якби ж то…

— Ти вже, Кет?

— Майже.

— А я ще ні.

— Ну, йди вже до мене.

І дитина побралася нагору, долаючи кілька ярдів, що відділяли її від тітоньки, яка сиділа під терниною; Емма знову впала поряд навколішки й простягла квіти.

— Які гарні!

— Оці голубі страшенно противні. Не рвуться.

— Ну дарма.

Емма покрутила в руках нерозквітлу стокротку, на мить звела очі на тітку:

— Не люблю, коли ти журишся.

— Я теж не люблю, Еммо. Та інколи нічого більше не лишається.

Дівча розглядало свій квітчастий віник.

— То не велика важниця, коли ти не придумаєш казки… Не дуже велика.

— Середня важниця?

Емма кивнула, задоволена такою градацією. Запала напружена мовчанка, Кетрін пахкала сиґаретою.

— Була собі одна принцеса…

Й Емма присунулась, по-дитячому вимагаючи дотримання ритуалу, поклала на землю квіти і підповзла ще на фут, повернулась, аби сісти поруч із тіткою, а та обійняла її та притягла до себе.

— Вона була гарна?

— Ще б пак. Гарна-прегарна.

— Вона вигравала конкурси краси?

— Принцеси не виступають у конкурсах краси.

— Чому?

— Бо ті конкурси для дурних дівчат. А вона була дуже розумна.

— Розумніша за тебе?

— Далеко розумніша.

— А де вона жила?

— Он ген за тим пагорбом. Давно-давно.

— Це правда?

— Можна сказати — правда.

— Ну, та мені однаково.

Кетрін викинула сигарету й схопилася за єдину наявну соломинку.

— А ще вона була дуже сумна. Знаєш чому? — Емма покрутила головою. — Бо в неї не було ані тата, ані неньки. Ані братів, ані сестер. Нікого.

— А кінець буде щасливий?

— Поживемо — побачимо.

— Я думаю, щасливий, а ти?

Який дивний цей третій світ, вищий за наше розуміння. Кетрін поплескала дівчинку по боці.

— Якось принцеса пішла на прогулянку з усіма своїми братами та сестрами. І з батьком та матір'ю — королем і королевою. Вони прийшли сюди, де зараз ми. — Емма кивнула. — Але вона була пустотлива й вирішила утнути жарт: сховатися, й нехай, мовляв, усі її шукають. То й прийшла саме на це місце, де ми зараз сидимо, і сіла. Але була страшенна спека, принцеса лягла, їй дуже хотілось спати.

— Й заснула?

— Еге ж, заснула й проспала дуже-дуже довго. А коли прокинулась, то було вже темно. Принцеса нічого не бачила, самі зірки. Кричала, кликала, але ніхто не озивався. Вона страшенно злякалась і знову почала кричати та кликати. Але було вже пізно, всі повернулися додому. Принцеса чула лише плюскіт річки. Плюск-плюск-плюск-плюск-плюск. Попалася, попалася, попалася.

— А хіба вони не шукали її?

— Це було так давно, що люди ще не вміли рахувати. Уявляєш? Сам король знав рахувати лише до двадцяти. А дітей вони мали аж двадцятеро і троє.

— І про неї забули.

— Отже принцеса була сама-самісінька. — І з нічого народилось оповідання, нові перипетії. — Вона була спробувала відшукати дорогу додому. Але раз по раз падала і в темряві не могла збагнути, де вона, і заблукала ще далі. Порвала сукню об ожину, загубила черевичок і розплакалася. Вона й гадки не мала, що їй робити.

— Їй було дуже лячно?

Кет притягла племінницю ближче.

— Ти й уявити собі не можеш, як їй було лячно. Не полегшало, навіть коли зійшло сонце. Бо вона побачила, що навколо неї непроглядний праліс. Самі дерева, без кінця й краю,

— А тато й мама не второпали, що вона загубилася?

— Вони зрозуміли це. Наступного ранку. І одразу ж вирушили на пошуки. Але за ніч принцеса дуже далеко заблукала. Батьки знайшли тільки загублений черевичок.

— Вони, либонь, подумали, що її з'їв вовк-сіроманець.

— Правильно, моя розумненька. Так вони і подумали. Й повернулися додому, страшенно засмучені. А вона була далеко, за багато-багато миль у лісі, сама-самотою. Дуже хотілося їсти. Аж раптом вона зачула

голос. Це була вивірка, білочка, знаєш, які вони? Вивірка показала принцесі, де ростуть їстівні горіхи. Потім прийшов ведмідь, але не злий, а добрий та люб'язний, і розтлумачив, як збудувати курінь і ліжко з папороті. А відтак усі інші птахи та звірі почали допомагати й навчати, як жити в лісі.

Дівчисько, наче до іграшки, потяглося до вільної руки Кетрін. Пальчики вхопилися за срібну обручку і спробували повернути її.

— А що було потім?

— Принцеса стала загальною улюбленицею. Звірі приносили їй квіти, їжу та різні гарні речі, щоб оздобити хатинку, й розповідали їй про ліс. І про те, що в ньому є лише одна зла сила. Знаєш яка? — Емма покрутила головою. — Люди.

— Чому?

— Бо жорстокі люди приходили в ліс і полювали бідолашних тварин. З усіх людей звірі, бач, знали тільки мисливців. І думали, що всі люди такі. Тож розповіли їй, що як тільки побачиш людей, то треба тікати й ховатися. Вона вірила їм. І стала боязкою і дуже полохливою.

— Як мишка?

— Точнісінько як мишка, — Кетрін пробігла пальцями по жовтих Емминих грудях, які щулилися від її дотику. — Отак і жила. Багато-багато років. Поки виросла.

— Скільки років їй стало?

— А скільки ти хочеш?

— Сімнадцять.

— Чому саме сімнадцять?

Емма на хвильку задумалася, потім стенула плечатами: не знаю.

— Ну гаразд. Їй було якраз сімнадцять років. А потім сталося щось незвичайне. Вона знову прийшла на те саме місце, де ми оце сидимо, і день знову був дуже палючий, як сьогодні. І вона знову заснула. Під цим самим деревом. — Емма звела очі, неначе бажаючи упевнитись, що дерево справді існує. — Й хоча цього разу, коли прокинулась, була не ніч, а все ще день, вона злякалася ще більше, ніж колись, бо скрізь навколо неї стояли величезні мисливські пси, як вовки завбільшки. І всі гарчали та гавкали. І тут, і там. І ген отам, — Кетрін полоскотала небогу, але та не зреагувала. Можливо, вона перестаралася. — Це був ніби поганий сон. Принцеса не могла навіть закричати. Але тут з'явилося щось іще страшніше. Вгадаєш що?

— Дракон?

— Гірше.

— Тигр.

— Людина!

— Мисливець?

— Так вона й подумала. Бо він був зодягнений по-мисливському. Проте дуже милий і добрий, І зовсім не старий: мав стільки ж років, як вона, — сімнадцять. Але ти ж пам'ятаєш, що принцеса вірила звірам. Тому, хоча й бачила, який він добрий, дуже злякалася. Думала, що він уб'є її. Навіть коли той відігнав хортів. Навіть коли нарвав і приніс їй

квітів, став на коліна і сказав їй, що вона найвродливіша дівчина в цілому світі.

— Принцеса думала, що він прикидається?

— Вона просто не знала, що думати. Хотіла вірити йому, але згадувала розповіді своїх лісових друзів. Тож лежала нерухомо й мовчала.

Тут Емма перевернулася, вигнулась, сповзла по тітчиних колінах і заглянула їй в обличчя,

— І що було потім?

— Він поцілував її. Й раптом принцеса перестала боятися. Сіла, взяла його за руки й розповіла все-все. Що не знає, хто вона така, і забула своє ім'я. Бо так довго прожила в лісі зі звірами. А юнак розповів їй, хто він такий. Це був принц.

— Я так і знала.

— Ти ж у мене розумненька.

— Це вже буде кінець?

— А як тобі хочеться?

Емма рішуче покрутила головою. Вона стежила за тітчиними губами так, ніби з них зараз замість звуків з'являться принц із принцесою. Кетрін зітхнула. Дорозповідалася. Не слід вірити в казки, їх можна лише слухати.

— Принц сказав, що кохає її й хоче пошлюбити. Але це було не так просто. Раз він був принц, то й побрати міг лише принцесу.

— Так вона ж і була принцеса.

— Була, та забула про це. Не мала ні гарного вбрання, ані корони. Нічого. — Кетрін посміхнулася. — Вона взагалі була без одежі.

— Зовсім?!

Кетрін кивнула.

Емма застигла приголомшена.

— Навіть без?.. — Кетрін знову кивнула головою. Емма закусила губу. — Це соромно.

— Принцеса була дуже вродлива. Волосся мала прегарне, довге й темно-каштанове. Шкіру гладеньку й засмаглу. Скидалася на мале звірятко.

— Вона не мерзла?

— Це було влітку.

Емма кивнула, ще й досі трохи збентежена, але заінтриґована несподіваним розвитком подій.

— Отож, кінець кінцем принц мусив збиратись у дорогу. Він дуже сумував, що йому невільно побрати цю красуню без одежі. Та теж слізьми заливалася, бо не могла з ним одружитися. Так вона плакала і плакала. Раптом пролунало: пугу-пугу-пугу! Он звідтіль, з дерева.

Емма задерла голову, потім знов втупила очі в Кетрін.

— Хто то був?

— Ти сама знаєш.

— Я забула.

— Пугач. Старий сірий пугач.

— Ага, так, так.

— Пугачі бувають надзвичайно мудрі. А цей був найстаріший, наймудріший з усіх. Насправді ж це був чаклун.

— І що він сказав?

— Пугу-пугу, пугу-пугу, не-е пла-ач, мала-а.

Емма посміхнулася:

— Повтори. Як ти сказала?

Кетрін повторила.

— Потім він злетів униз до неї і розповів, що може зробити своїми чарами. Щоб бути принцесою, треба жити в палаці? Гаразд. Він може дати їй гарне вбрання. Або палац. Але не може дати за одним разом і те, й те.

— Чому?

— Бо чаклунство — дуже складна річ. За раз можна зробиш тільки одне чародійство. — Емма кивнула. — А вона лише й думала, як їй знову побачити принца. Й попрохала пугача дати їй гарне вбрання. І як оком змигнути на ній опинились прегарна біла сукня й діадема з перлин та діамантів. А ще цілі скрині іншого вбрання, та капелюшків, та черевичків, та клейнотів. І служники та служниці. Як у справжньої принцеси. Вона так зраділа, що зовсім забула про палац. Вона скочила на коня й погнала до замку, де мешкав принц. І спочатку все йшло чудово. Принц повів її до короля та королеви, які подумали, що вона дуже вродлива і, либонь, не менш багата. Адже в неї було прегарне вбрання і таке інше. Вони зразу погодились, щоб принц одружився з нею. Тільки спочатку хотіли погостювати в її палаці. Принцеса розгубилась, але, звичайно, мусила вдавати, ніби має палац. Запросила їх на другий день і докладно розповіла, куди їхати. Але коли король та королева дісталися туди, це був жах…

— Там не було жодного палацу?

— А всього-на-всього голе чорне поле. А вона стояла посередині в своєму чудовому вбранні.

— Вони подумали, що дівчина здуріла.

— Батько принца страшенно розлютився. Вирішив, що це дурний жарт. Надто, коли вона зробила реверанс і сказала: "Ласкаво прошу до мого палацу, Ваша Величносте". Принцеса дуже злякалась, але пугач сказав їй чарівне слово, яким можна було обернути її вбрання на палац.

— Скажи яке?

— Це був його крик задом наперед. Угуп-угуп-угуп! Можеш повторити?

Дійна посміхнулося й крутнуло головою.

— А принцеса могла й сказала його. І як оком змигнути з'явився прекрасний палац. Із садками та парками. Зате на ній тепер не залишилось ніякої одежі. Ані клаптика. Шкода, що ти не можеш бачити, які були пики в короля з королевою. Як вони обурилися. Ще більш, ніж та допіру. Який сором, сказала королева. Яке безсоромне дівчисько, притакнув король. Принцеса була в розпачі. Вона хотіла сховатися, але не могла. Слуги почали реготати, а король упав у ще більшу лють і вигукнув, що його ще ніколи в житті так не ображали. Принцеса попросила назад своє вбрання. Але тоді зник палац і вони знов опинилися посеред занедбаного поля. Королю й королеві урвався терпець. Вони сказали принцові, що це просто лиха чаклунка і що він ніколи більше її не побачить. Відтак всі вирушили в дорогу, а її залишили в сльозах.

— А що сталося потім?

Внизу, в деревах над річкою, грала на флейті іволга.

— Я забула сказати тобі ім'я принца. Його кликали Флоріо.

— Чудернацьке ім'я.

— Воно дуже давнє.

— А як було ім'я принцеси?

— Емма.

Емма зморщила носик:

— Не дражнися.

— А що таке?

— Бо я Емма.

— А чому, ти гадаєш, татко з мамою назвали тебе Еммою?

Дівча замислилося, потім знизало плечима: яка дивна тітка і яке дивацьке запитання.

— Я думаю, вони читали казку про ту дівчину.

— Про принцесу?

— Про схожу на неї дівчинку.

— Вона була гарна?

— Для тих, хто добре її знав, — так. — Тітонька тицьнула Емму в животик. — І коли вона не задавала безперестану запитань.

Емма зіщулилася.

— Я люблю питатися.

— Тоді я ніколи не закінчу. — Кетрін поцілувала свій палець і притулила його між уважними оченятами в себе на колінах. Знову заграла іволга, цього разу ближче, з їхнього берега.

— Принцеса пригадала собі всі роки, прожиті в лісі, коли вона була така щаслива. І якою нещасною стала тепер. Зрештою повернулася до нашого дерева запитати в старого мудрого пугача, що їй далі робити. А пугач сидів на отій гілляці, одне око в нього було заплющене. Дівчина розповіла йому, як назавжди втратила принца Флоріо. Тоді старий пугач повідомив їй одну велику мудрість. Що коли б принц насправді кохав її, то йому було б однаковісінько, принцеса вона чи ні. Його б не обходили

палаци, вбрання та клейноти. Принц би кохав її заради неї самої. А поки не зробить цього, вона буде нещасною. Пугач сказав, що їй більш не слід шукати принца. Слід чекати, поки той сам прийде по неї. А потім пугач сказав, що коли принцеса буде слухняною і терплячою, то він зробить останнє чародійство. Ані принц, ані дівчина ніколи не постаріють. Їм завжди буде по сімнадцять років, поки вони зустрінуться знов.

— І це було довго?

Кетрін схилила усміхнене обличчя до небоги:

— Вони і досі не зустрілися. Всі ці роки. їм обом все ще по сімнадцять. — Знову заспівала іволга, віддаляючись понад берегом. — Слухай.

Дівчинка повернула голову, відтак знов зиркнула на тітку. Ще раз пролунав незвичний трискладовий крик. Кетрін посміхнулася:

— "Фло-рі-о!"

— Це птах?

Кетрін заперечливо похитала головою:

— Принцеса. Вона кличе його.

Тінь сумніву: крихітний літературний критик прокидався. Ой, розум — найстрашніший людожер.

— Мама каже, це пташка.

— Ти коли-небудь бачила її?

Емма замислилася, — ні, не бачила.

— Вона дуже розумна. Її неможливо побачити. Бо їй соромно без одежі. Може, вона ввесь цей час ховалася на дереві й підслуховувала нас.

Емма кинула підозріливий погляд на дерево.

— А кінець все-таки нещасливий.

— Пам'ятаєш, я ходила кудись перед ленчем? Я зустріла принцесу. І побалакала з нею.

— Що вона розповіла?

— Нібито чула, що принц скоро прийде. Ось чому вона так часто кличе його.

— А коли він прийде?

— Не сьогодні-завтра. Незабаром.

— І вони будуть щасливі?

— Аякже.

— І вони матимуть дітей?

— Багато дітей.

— Це й є щастя, правда?

Кетрін кивнула головою. Невинні очиці шукали погляду дорослих очей, потім дівчисько неквапно посміхнулося, здається, що всім тілом, звелось, несподівано перетворюючись у шибайголову, перекрутилось і сіло на випростані тітчині ноги, присунулося, притиснулось і повалило тітку на спину, тоді поцілувало в губи своїм зімкненим ротиком, вибухнуло реготом, бо Кетрін почала лоскотатись. Емма вищала, звивалася, далі завмерла. Очі сяяли очікуванням пустощів, казку забуто, принаймні на погляд; готова була вилитись свіжа пінта енергії.

— Попа-алися! — щодуху вигукнула Кандіда з-під валуна, що не давав побачити їх здолу, зі стежки.

— Іди собі геть, — сказала Емма, як до своєї власності, притискуючись до тітоньки, що намагалася сісти. — Ми тебе не любимо. Іди собі геть.

***

Наближалась третя година. Пол прокинувся й, опираючись на лікоть, заходився читати вголос поему "Вчений циган". Бела лежала горілиць обік і розглядала гілля та листя бука. Голос Пола доносився і до Саллі, яка засмагала, Пітер лежав поруч у шортах. Усі троє дітей знову бавилися коло річки, іноді їхні крики перекривали Полове бубоніння. Кетрін ніде не було видно. День став якимось дивним, спека й безвітря виходили, здається, за межі власного зеніту. На віддалі, десь унизу, в долині, торохкотів трактор, але його було ледве чути через гуркіт далекого водоспаду й гудіння комах. Листя бука застигло, його неначе відлито з напівпрозорого зеленого воску й сховано під величезний скляний ковпак. Удивляючись у нього, Бела мала приємну ілюзію, ніби її погляд скеровано вниз. Вона під читання Пола думала про Кет, вірніше, думала, що думає про неї. До Бели долинали лише уривчасті рядки, ледь відчутні підвищення та спади в голосі Пола. Легке почуття провини тільки допомагало впевнитись у власній задоволеності. Бела вірила в природу, в мир, віддавалася на ласку течії і без жодної логіки була переконана як у неминучості подій, так і в тому, що все робиться на

краще. Далеко більше вірила не в таку суто чоловічу істоту, як бог, а в якусь неясну копію себе самої, що непомітно й по-своєму спостерігає й бачить далі, ніж уся наука з філософією та логікою вкупі. Проста, врівноважена, вона, як річка (цебто, як заводь, не як поріг), була роздратована або задерикувата лише тоді, коли мала довести, що жити зовсім не обов'язково… А яка чудова матерія вийшла б з цього листя, зелених пелюсток вікторіанських слів, вони так мало змінилися, тільки вжиток, та й то лише в міру того, як роки змінювали саме життя, а зовсім не насправді.

— "Дівчата, що з околиці зійшлись під осокором файфілдським потанцювать…" — читав Пол.

Тепер усе збігалося.

Бела заслухалась поемою Метью Арнольда, яку знала майже напам'ять; колись читала й перечитувала її, пізнавала у власному житті з Полом, її відгалуження, спогади; нею можна жити, от якби тільки Кет, дівчата під осокором… Якби тільки все не мусило закінчитись, як у "Гамлеті", цій нікчемній, заумній і слізливій вигадці, де скрізь самі каламбури про вежі, вітри та віхолу. Умисна втеча від простоти. Безглуздя — метатися, як Гамлет; ну, Офелія, та іноді просто нічого не могла вдіяти, а ця навмисне збочує, це обдуманий вибір. У місті Соммервілі Бела раз уже бачила таку пародію — Гамлета жіночої статі. Безглуздя. Ніде правди діти, замість Сари Бернар — хлопці з пантоміми. Сюжети, драма, притягнута за вуха дія, тоді як у житті існують чарівні невинні поеми, чоловік, якому дозволяєш їх читати і, якщо не перехочеться, з яким увечері можна покохатися. Безглуздя. Господи, забула ж вирізати з газети ту замітку, як сушити листя (а, з гліцерином!), щоб зберігався колір. Як вгамувати Кандіду; ох же ж і крикуха!

— "Плекаючи надію все стару, / Хапаючись за недосяжну тінь, / Полинь вночі через гілля хмурне / На вільну пасовищну широчінь / За лісом, де ніхто не дожене…"

Бела заснула.

Послухавши зо дві строфи, Пітер підвівся, глянув на спину Саллі, яка розстебнула ліфчик свого купальника; і тепер збоку було видно біле персо. Він підняв свою сорочку з короткими рукавами та босоніжки й пішов, босий, до дітей. Як на нього, читати вірші вголос — це казна-що, та й слухачам ніяково; як усе настогидло: всі порозлягалися хто де, Саллі отупіло вигрівається на сонці; ну й тягнеться ж час. Тут би м'ячика побуцати, що-небудь, знайти хоч якусь продуховину для природної енергії. Діти теж насточортіли. Пітер зупинився й розглянувсь.

Найкращий варіант — Саллі, вона вже зовсім зняла купальник і ховалася за кущем: спаруватися нашвидкуруч, раз, два і готово. Та яка ж вона пересічна, і соромиться більше, ніж скажеш на вигляд… отакий собі пластилін, як і всі, з ким зустрічався після розриву з дружиною; та й жодних зірок з неба не знімає — не дуже розумна, не дуже сприйнятлива, без почуття гумору, і все в неї на поверхні; коли розібратися, то вона така сама, як Бела та її клята сестричка. Дарма привіз її з собою. Але з нею легше. Є з ким на люди вийти та переспати. Це так, як з деякими передачами. А заслуговуєш і хочеш ліпшого.

Принаймні Томові, байстрюкові, начебто до вподоби, коли ним попихає зарозуміла старша дочка; вона підмінює бідоласі матір. Пітер натяг сорочку й озирнувся на бук. Голуба спина Пола, випростана Бела, зібгана кремова сукня, дві рожеві підошви… Гляньмо правді в вічі, вона чимось притягує, незрозуміло чим, але, як і завжди, притягує. Пітер відвернувся й рушив понад берегом. Біля першого ж валуна він на хвильку нахилився застебнути сандалії, відтак попростував далі поміж дерев у тісному зворі над водоспадом, куди перед ленчем забрела була Кет. Пітер навіть зліз вниз до заводі в тому ж самому місці, оглянув плесо, зважуючи, чи не викупатися. Ні, течія, мабуть, зашвидка. Він шпурнув на середину прутик. Авжеж, зашвидка.

Пітер розстебнув шорти й задзюрив у воду.

Потім видряпавсь назад на стежку, а відтак ще вище, через смугу дерев на кручу й вийшов на відкритий простір. Ландшафт піднімався, зарості колючого чагарника та верболозу чергувалися з довгими кам'яними осипами. Він побрався вгору найближчим осипом: п'ятдесят, сто ярдів; озирнувшись, можна вже було побачити за деревами та валунами поруб під ріллю та річку, крихітні фігурки дітей коло води. Саллі лежала в тій самій позі; Пол з Аннабелою — під буком, вона кремова, він голубий, захоплені своїм високоцивілізованим заняттям.

Пітер шукав навпомацки сиґарети, потім згадав, що забув їх на підстилці; та й на дідька вони зараз? Спека. Він озирнувся й вирячивсь на сіро-червоно-жовтий стрімчак, деякі виступи вже відкидали тінь у призахідному сонці. Кути. Смерть. Пітер видрався ще ярдів на сто вище, де земля переходила в прямовисний кам'яний мур.

А зараз він обережно повертався до обніжжя стрімчака й пробирався над чагарем та спадом. Тут в'юнилася якась козяча стежка, чорнів старий послід. Річка в цьому місці віддалялась од стрімчака. Спека стала ще нестерпнішою. Пітер дивився вниз на дітей і вагався, чи не гукнути їх, видати який-небудь бойовий клич, щоб усьому цьому вже настав край. Яка різниця, хто що подумав, адже і так усе життя брьохаєшся в чужому лайні; щось улаштовуєш, тут підлизуєшся, там наганяєш постраху; сам по ходу складаєш для себе правила гри. Головне для режисера — настирливість, ніде не затримуйся, переїжджай з місця на місце; висмоктав увесь сік — мерщій на іншу квітку. І все ж ти гість. І Пол, попри всі його теревені, гарний хлопець. І позаздрити йому можна: добре влаштувався, тут і сам Пітер би, по суті, не відмовився осідлати коли-небудь таку собі Белу. Які очі: дражнять, чіпляють, сміються і ніколи до кінця не віддаються. Не знаєш, чого від неї чекати. Який сарказм, і нікого вона не одурить своїм награним простацтвом; півсотні таких, як Саллі, не варті її мізинця; а які балдіжні груденята були у вчорашній сукні.

Невисокий, сухенький чолов'яга, він обернувся, подивився угору, на стрімчак, і мляво подумав: от було б, якби на мене скотилася яка-небудь каменюка.

***

Похітливе, як самець, сонце. Аполлон. І ти готова. Як у тому його вірші. Лежиш у білизні, відгородившись за темними окулярами та щільно замруженими повіками, відчуваючи наближення неминучого, паскудні місяці; ховаючись і чекаючи. Вже ось-ось. Думала про це навіть отоді, з Еммою, раз він тут і теж чекає, тепер уже з хвилини на хвилину. Ось чому не можеш терпіти інших, вони затьмарюють його, не розуміють, який він гарний, бо він надяг маску; такий не схожий на скелет. Навпаки, усміхнений, живий, майже плотський; а ще розумний, закличний. Зворотний бік. Тиша, чорна тиша. Навіщо дивилася в Еммині очі, навіщо озвалася на її "ми не любимо", видихнувши: так, так, так, ми не любимо. Безплідно. Вже хапалася за все, крім цього: боягузтва, чекання, коли і кортить, і страшно.

Смерть. І бугаєві набрехала, причина не в тому, що не знаєш, як втекти від теперішности, а в тому, що сама являєш собою всю прийдешність і всю минулість, учора й завтра; ось і виходить, що сьогодні — всього лише крихка зернинка між двома гігантськими невблаганними жорнами. Ніщо. Все минуло ще до того, як трапилось, існувало в словах, сухозлітці, брехні, забутті.

Чому?

Здитиніння. Треба триматися структур, певностей. Тлумачення знаків. Твоїм була альфа: навіть тут бачиш свою цінність (ще б пак!), рідкість. З усіма своїми цінними хибами, які теж бачиш. Ти вчинила жахливий злочин, і це доказ того, що ти бачиш, бо ніхто більше не визнає його існування. Ти підрубала гілку, на якій сиділа. Винесла сміття

з хати. Не послухалась прислів'їв. Отже, треба довести, що бачиш. Тобто, що бачила.

Граматичні часи.

Забруднення, енерґія, населення. Всі Пітери і всі Поли, що не хотіли летіти геть. Умираючі культури, вмираючі землі.

Кінець Європи.

Смерть вимислу; втім, на це давно вже настав час.

І все ж лежиш, наче в романі письменника, якого встигла розлюбити, наче в мистецтві, що відмирає, розкошуючи похіттю та власним розтлінням; немов уже віддалася, ще не віддавшись, але знаючи, що це замишляється, доведено, неминуче. Як тоді, коли він узяв тебе на цвинтарі і написав "Любов серед могил". А тобі не сподобалось: цебто не сподобався вірш, а не любов.

Щоб жить, треба бути філософом. Це означає: треба не кохати.

Сльози жалю до себе самої, рука, схована в соромітному волоссі. Перенесення епітетів. Випалюй і винищуй, забороняй, скасовуй, руйнуй. Я не повернуся. Така, як є.

І Кетрін лежала, щось складаючи, сама розкладена, пишучи і описана, тут і завтра, у високій траві нового потаємного місця, яке вона собі знайшла. Молодий темноволосий труп з гірко викривленими губами; руки вздовж тіла, дію замінює думка про дію; у своїй неперевершеній білизні, очі за чорними віконницями.

Де все перевертається; звідки нема повернення. Чорна діра, чорна діра.

Така нерухомість, безвілля; недосяжна тінь; і водночас така сила і така врівноваженість.

Все ще не відчувалося і найменшого подмуху вітру, коли Пітер, який півгодинним перебуванням серед дикої прпроди анітрохи не розвіяв своєї нудьги, почав опускатися назад до товариства. Вони разом з річкою зникли з очей, коли сходив безладно усіяним валунами схилом до стада великих, слоноподібних валунів, що сягало аж до стрімчака. Зблизька валуни були неправдоподібно величезні. Між ними де-не-де розрісся чагарник. Треба було вертатися, шукати проходу. Наче в природному лабіринті, хоча стрімчаки за спиною допомагали приблизно визначити, в який бій іти, Пітер недооцінив відстань, козяча стежка мусила відхилитись од річки далі, ніж він думав. І тут він мало не наступив на змію.

Не встиг роздивитись, як вона зникла. Це мусила бути гадюка. Коли він повернеться і розповість про це, вона неодмінно стане гадюкою. Йому пощастило відірвати пагін від розрослого чагаря, і далі він рушив обережніше, водячи перед собою зеленою мітлою, наче міношукачем. Аж раптом його коротке випробування скінчилося. Він надибав на стежку, що спускалася вниз до річки, вона була заросла й покручена, але вела в потрібному напрямі. Ярдів на двісті-триста нижче він побачив верхівку Аннабелиного бука. Стежка стала похилішою й в'юнилася поміж масивних валунів, які містили слюду й поблискували на сонці. Враз, у затінений прохід між двома мегалітами, футів на сорок нижче, він побачив Кетрін.

Вона лежала горілиць біля іншого велетенського валуна. Її тіло майже сховалось у високій молодій траві, так добре сховалося, що він міг і не помітити. Його око зреагувало на її червоні мокасини, що стояли на камені в неї в головах.

— Кет?

Її голова обернулась і притьмом звелася над травою. Кетрін дивилась, як він стоїть між двома валунами й посміхається. Вона лежала з витягненою шиєю, мов сполошена птаха. Пітер примирливо підняв руку:

— Пробач. Думав, краще буде тебе попередити. Я тільки-но бачив гадюку. — Він кивнув: — Он отам.

Але темні окуляри й далі гіпнотизували його, потім вона звелась на одну руку й швидко роззирнулася, відтак знову глянула на Пітера й знизала плечима. Нікого більше. Пітер бачив: Кет уже не в тому бікіні, що вранці, а в білизні, яка їй не пасувала — білий ліфчик і темно-бордовий низ; навряд чи вона хотіла б показатися комусь у такому вигляді. Чорні окуляри промовляли: це ти винен, що тут гадюки. Пітер народився приреченим бути непроханим гостем, негативом.

— У тебе, звичайно, нема з собою сиґарет? — спитав він.

Кет повагалася, потім випростала вбік руку й дістала з трави пачку "кента". Пітер відкинув гілку і підійшов ближче. Кет, як і раніше, напівсиділа, спираючись на руку, з підібганими ногами. Він бачив згорнуті джинси "леві" та сорочку, що досі правили їй за подушку. Вона простягла йому сиґарети, потім знов нахилилася до своєї торбинки й подала запальничку; і те, й друге, і білу пачку, і жовтогарячий пластмасовий циліндрик, вона пропонувала, уникаючи Пітерового погляду.

— Дякую. Будеш?

Вона крутнула головою. Він запалив.

— Вибач, якщо я був безтактний після ленча. Чесне слово, я не хотів, щоб це здавалось милостинею.

Вона знову крутнула головою, скерувавши погляд на ноги. Це не мало значення; будь ласка, йди вже мерщій.

— Можу собі уявити… — сказав він, але уява, вочевидь, зрадила його посеред речення. Він повернув запальничку та сиґарети.

Кетрін мовчки прийняла їх. І він зробив якийсь безпорадний жест руками.

— Ну, я не хотів тебе турбувати. Якби не гадюка…

Він уже обернувся був, щоб іти, коли Кетрін майже із зміїною швидкістю випростала руку. Пальці схопили його трохи вище від стопи, доторк миттєвий, але цього було досить, він зупинився. Потім рука знайшла у купі одежі і простягла йому тюбик з кремом для засмаги, а відтак кивнула на спину. Ця зміна ставлення була така раптова, така несподівана, така банальна, така безумовно дружня, що Пітер посміхнувся.

— Авжеж. Мій коник.

Вона перевернулася долілиць і підперла голову руками. Він сів поряд, добре, добре, добре, і відкрутив ковпачок тюбика; черв'ячок крему кольору кави з молоком. Кетрін струсила волосся з плечей, потім перевірила рукою, що там нічого не залишилося; і лежала, втупившись очима в купу своєї одежі, чекаючи. Пітер позирав на її відвернуте обличчя і нишком посміхався. Потім вичавив трохи крему на ліву долоню.

— Скільки треба на квадратний фут?

У відповідь Кет лише помалу знизала плечима. Він нахилився й почав утирати крем у її ліве плече, а потім нижче, в лопатку. На спині від лежання залишились дрібні відбитки трави. Тепла шкіра швидко

вбирала крем. Він наставив долоню для нової порції. Вона, ніби лише й чекаючи на цю миттєву втрату контакту, поклала голову на землю, закинула руки за спину і розстебнула ліфчик. Він завмер, забувши про крем, немов потрапивши несподівано на роздоріжжя; як той, хто в розпалі суперечки раптом усвідомлює, що його власне попереднє твердження спростовує всю його точку зору. Він стиснув тюбик. Тиша. Вона знову поклала підборіддя на руки і спрямувала погляд в далечінь.

Він стиха сказав:

— А в тебе гладенька шкіра.

Але тепер зрозумів, знав, що не почує жодної відповіді. Цього разу, впевненіше, він почав утирати крем в ближнє плече, потім спустив руку нижче, де на шкірі залишились зморшки, рубці від бретельок. Кетрін ніяк не відповіла на його колоподібні рухи, хоча він утирав сильніше, повільніше, по боках, посередині до крижів. Коли Пітер переривався, щоб додати крему, який приємно відгонив трояндами та пачулями, вона знову лягала, відвернуте обличчя спочивало на руках, лікті стирчали. Пітер розтирав усю спину над темно-червоною смугою, що розділяла її тіло.

— Добре?

Ані слова, ані жодного руху у відповідь. Спека, розпростерте тіло. Він вагався, ковтав слину, потім сказав ще тихіше:

— Ноги?

Вона лежала абсолютно нерухомо.

Знизу, не видно звідки, почувся дитячий вереск, неначе удар ножем, поєднуючи злість і скаргу; схоже, верещала Емма. Слабший зойк, будуть сльози. Потім крик: "Я тебе ненавиджу!"

Звичайно, Емма.

Почувся заспокійливий голос. Відтак запала тиша.

Рука Пітера, що була зупинилася в ямці на спині, тепер продовжує, поволі пересуваючись угору і вниз, пальці прокрадаються все нижче й нижче по боках, удаючи байдужу старанність; коли все напружене, рветься, в усіх смислах рветься; хочеш насмілитись; тамуєш у собі дикуна, усвідомлюєш: це станеться; і хочеш розреготатися, попри всю хіть. Пітер проводив пальцями вздовж її схованого лівого боку і гладив край пахви. Вона випростала ліву руку з-під щоки, простягла її до стегна й трохи спустила труси, відтак повернула руки на місце. Пітер вагався, потім викинув сиґарету й узявся за труси в тому самому місці, де й юна Кетрін гойднулася спочатку в один, потім у другий бік, щоб він міг оголити її. Він вичавив ще крему й почав розгладжувати його на сідницях, по вигині талії, вгору-вниз. Далі нахилився й поцілував у праве плече, легенько вкусивши і відчувши солодкий запах мастила. Від неї — жодної реакції. Він ліг на лікоть обіч, його ліва рука гладила м'яку шкіру трохи нижче, де починалися стегна; сідниці, щілину між ними.

Він скинув сорочку. Потім став навколішки, швидкий погляд навкруги. Нахилився над нею й потяг за смужку перекрученої темно-бордової матерії. Коли матерія доходить до колін, вона задирає ноги, даючи йому зняти труси. Але на цьому кінець. Вона лежала гола, відвернувши голову. Він устав на коліна і ще раз роззирнувся; відтак сів, одхилився назад, щоб зберегти рівновагу, і зняв свої шорти. Потім рачки став над нею і взяв попід пахви. Вона притиснула голову до рук, які лежали на землі. Він легенько потяг її за плече, щоб вона повернулась. Але дівчина лежала нерухомо. Він потяг сильніше, вона трохи посунулася, напівобернувшись, але сховала обличчя в траву. Він силоміць поклав її навзнак. Тепер обличчя повернулося ліворуч. Профіль. Голе горло, губи. Він знімає з Кетрін окуляри. Очі заплющені. Він відсунув зі щоки темне пасмо. Далі відповз трохи назад, нагнувся й поцілував волоссячко лобка, пуп, потім кожне персо. Нехай удає, що хоче, але вона зворушена. Він опустився на неї, шукає відвернутих губів.

Але його вага подіяла, як спусковий гачок, вона ще далі відсунула обличчя. Пітер наполіг, і Кетрін різко сіпнула головою. Раптовий бунт, її нігті в його плечах, відчайдушне відштовхування, звивання, пручання, дике крутіння головою. Він трохи піднімається. Її руки падають. Вона лежить без руху, відвернувшись.

— Кет! Пі-ітере!

Голоси дітей, Пола, можливо, також Саллі та Бели; вони кричали хором, немов хто ними диригував. Од стрімчака відбивалася слабка луна. Потім, неминуче, самотній голос Кандіди:

— Ми йдемо-о!

Кетрін повернула голову, розплющує очі й подивилася Пітерові в обличчя. Дивина, вона ніби й справді не бачила його, дивилася крізь його все розуміючий, трохи глузливий усміх. Він мав і завжди матиме почуття, що це було не до снаги такому, як він. Це, звичайно, поза, хвороблива гра розхитаної невротички на сонці. Хвороблива хіть. Один би раз оволодіти нею; оволодіти цими блідими строкатими очима.

Вона ще три-чотири секунди розглядала його, потім спокійно і наче підкоряючись його волі знову перевернулася долілиць між його розчепіреними руками та ногами й, сховавши лице в траву, чекала.

***

Саллі вже встигла зодягтися, і Бела стояла під буком біля трьох заново складених кошиків та говорила з нею про дитячий одяг. Пол з дітьми все ще був у воді, намагаючись, щоб не гаяти часу, наловити побільше раків. Пітера першою побачила Бела, яка саме дивилась у той бік, коли він з'явився на стежці біля річки й помахав. Вона у відповідь ліниво звела руку, а Саллі оглянулася. Він підійшов, усміхаючись.

— Даруйте. По тамтих пагорбах насилу продерся.

— Ми кричали як несамовиті.

— Там повно гадюк. Я боявся, щоб діти не пішли мені назустріч.

Саллі здригнулася:

— Гадюки?!

— Мало не наступив на одну.

— Ти що, Пітере!

Бела вибачалась:

— Я мала попередити. Вони тут водяться.

— Нічого страшного. Вона притьмом утекла.

— Уф! — Саллі відвернулась.

Бела спитала з усмішкою:

— Ти часом не бачив Кет?

Він кинув погляд понад плечем Бели.

— Ні. А хіба вона не?..

— Ну, та дрібниці. Може, пішла додому. — Бела обернулась і гукнула до інших: — Ходімте! Пітер прийшов.

— Ну, мамо! Ми ще не доловили.

Бела зійшла до води. Саллі вивчала поглядом Пітера.

— Куди ти ходив?

— Просто нагору. — Він махнув рукою в бік стрімчака.

— Хіба можна так пропадати? Я боялася.

Пітер оглянув траву довкола.

— Мене занудив Пол зі своєю книжкою. З Томом усе гаразд?

— Гаразд.

— Ти не бачила мої цигарки?

Вона схилилася над одним з кошиків, подлубалася й простягла пачку. Підійшла Кандіда — із звинуваченням:

— Ми гукали, гукали!

Він розповів їй про гадюк, які на цей час уже упевнились у множині.

Внизу, коло води, Бела дивилася повз Пола в бік звору.

— Чортівня якась. Не знаю, що з нею робити.

— Вона могла піти додому раніше.

— В такому разі могла б нас попередити. — Бела звернулася до Емми, яка все ще поралася з малим Томом біля їхньої загати. —

Серденько, ми вже йдемо. Бери з собою Тома й одягайтесь. — Емма не зреаґувала, Бела дивилася на Пола — Сьогодні я вирішила. Ми занадто клопочемось, Це грає їй на руку.

— Хочеш, я піду пошукаю?

— Ні. — Вона повторила суворіше: — Еммо!

Потім до Пола:

— Я думала, між іншим, що ви з Пітером збиралися працювати.

— Був такий задум.

— Не знаю, що вона хоче довести.

— Мені здається, вона й сама цього не знає. — Пол обернувся до Емми. — Еммо, ти точно пам'ятаєш, що тітка Кет, коли ви розлучалися, не казала, що піде додому?

— Вона знову пропала?

Бела витягла руку.

— Ні, любенька. Це не має значення. Збирайся мерщій. І Том теж.

Пол сказав:

— Я залишусь.

Бела скоса позирнула на нього:

— Не треба.

Вона взяла за руку Емму, потім малого Тома й повела їх назад до бука. Саллі вийшла назустріч і перейняла Тома. Пол ішов слідом, потираючи бороду.

Під деревом Кандіда заявила, що вони не можуть вертатись додому без Кет. Бела відповіла, що Кет, цілком імовірно, подалась додому сама, щоб приготувати чай. Пітер запитав, у який бік вона пішла. Саллі, опустившись навколішки, темно-зеленим рушником витирала Томові ноги. Кандіда зробила припущення, що тітоньку Кет укусила гадюка. Бела посміхнулась.

— Від цього не вмирають, ясочко. Та й ми б її почули. Вона, либонь, просто пішла раніше.

Грати Гамлета перед змією. Саллі передала рушник Белі.

— Він мокрий! — поскаржилася Емма, вириваючись.

— Лялечка, — дражнилась Кандіда.

Пол відвернувся, криво посміхаючись до Пітера.

— От би де придався старий полковий капрал: на вилазці.

Пітер вищирив зуби.

— Скажений день. Місце — найвищий сорт. Якби можна було зазняти.

— Пробач за Кет. Вона викидає коники.

— Сподіваюсь, не через нас.

— Боже, звичайно ні. Просто… Бела непокоїться.

Рішучий голос Бели:

— Еммо, якщо ти не замовкнеш, я тебе наляскаю.

Чоловіки обернулися. Емма стояла, стиснувши губи, мало не плачучи, а мати енергійно терла їй ноги. Кандіда робила "колесо", щоб показати, що вона вже доросла й аніскільки не втомилась. Бела натягла на Емму цегляного кольору штани, застебнула їх і поцілувала доньку в маківку.

— Ну, — сказав Пол, — уперед, Христове вояцтво?

Він рушив попереду, разом з Кандідою. Пітер ішов слідом, тримаючи сина за руку.

— Деньок — найвищий сорт. Томе, еге ж?

Позаду дибали Бела та Саллі, а між ними — Емма, яка спитала, чи не забули раків.

Хвилька, і голоси вмерли, місце спорожніло; старий бук, трава, видовжені тіні, валуни, плюскіт води. Коричнево-чорно-білий одуд промайнув над водою і сів на одну з нижніх гілок бука. Трохи почекавши, перелетів на траву, де вони сиділи; стояв, настовбурчивши схожий на віяло гребінь. Потім ударив по землі кривим дзьобом і вбив мураху.

В Емми розстебнулася сандалька, й Бела опустилась навколішки. Саллі пішла вперед, щоб наздогнати Пітера й Тома. Позаду, коли вони знов вирушили, Емма почала розповідати матері (якщо та пообіцяє не розказувати Кандіді, ще не вибаченій за те, що вона наступила на прегарну, побудовану з прутиків, лісову хатку принцеси Емми, яку

допомагали зводити звірі) тітчину казку, вірніше, виправлений варіант її, в кінці якого не буде жодної двозначности. Саллі наздогнала Пітера, що, як і раніше, вів сина за руку. Він дозвільно обійняв Саллі за плечі. Вона принюхувалася:

— Чиїм кремом ти натирався?

Пітер теж посьорбав носом.

— Кат його знає. Валявся під рукою. — Він підморгнув і скривився. — А Том хоче тут оселитися.

Саллі нахилилася до малого:

— Правда, Томе? Тобі тут подобається?

Малий кивнув. Вони змушені були вишикуватись вервечкою в тому місці, де стежка вужчала між розбуялим підліском. Пітер підштовхнув Тома вперед. Саллі йшла позаду, маючи перед очима спину Пітера. Стежка знову поширшала. Том запитав, чи завтра також буде вилазка.

— Можливо, приятелю. Не знаю. Ну, та все одно що-небудь придумаємо.

Саллі йшла, не торкаючись плеча Пітера, і дивилася збоку на його обличчя.

— Ти точно не бачив її?

Він роздратовано озирнувся на Саллі. Вона перевела очі на стежку. Потім промовила:

— Від тебе пахне, як вранці пахло від неї.

Пітер прибрав ображеного виразу:

— Голубонько, я тебе прошу! — А потім: — Не дурій. Мабуть, то був її крем. Тобто я взяв його після ленча.

Саллі й досі розглядала стежку.

— А коли ми пакувалися, я його не бачила.

— Значить, вона взяла його з собою, коли пішла. І заради бога, не будь такою…

Саллі відвернулася.

— Дуже дякую.

— Ти на це заслужила.

— Я принаймні знаю тепер, що я зануда.

Пітер смикнув сина за руку:

— Ану, Томе, давай, хто швидше! Он до того дерева. На старт. Увага, Марш!

Він вибіг на кілька кроків уперед, але потім дозволив чотирирічному хлопчикові випередити.

— Ти переміг! — Пітер узяв сина за плече, й вони повернулись назустріч Саллі, яка йшла неквапно. — Том виграв.

Дитині дісталася жалюгідна подоба усмішки. Пітер забрав од Саллі кошик, швидко притяг її до себе вільною рукою й зашепотів у вухо:

— Я й справді шаленію за нею. Тільки відкладаю некрофілію на старість.

Саллі випручалася, тільки частково злагідніла:

— З тобою ніколи не знаєш…

— Не відставай, Томе. Дай руку Саллі.

Далі вони вели малюка вдвох.

Пітер стиха мовив:

— Вигадай серйознішу причину.

— Ти вже сам назвав одну.

— Один-один.

— Ти ні на що не зважаєш.

— Чиє б нявчало…

— Ти тільки й думаєш, як завіятись на цілий день. Залишаєш мені свою піжаму й забуваєш про моє існування.

Він звів дух і тим самим урятувався від необхідносте відповідати. Попереду, де дерева розступались, переходячи в луку, вони побачили Пола з Кандідою, які стояли на відкритому місці й дивились у небо. Кандіда помітила їх і схвильовано на щось кивнула. Листя заважало їм зрозуміти, що вона має на увазі. Але, вийшовши на луку, вони теж побачили.

Хмару, але таємничу хмару, з тих, що назавжди закарбовуються в пам'яті, бо вона така ненормальна, невідповідна до загальних уявлень. Вона насувалася з півдня, з-за стрімчаків, на які лазив Пітер. Хмара неначе піднялася з-під землі, згубна й зловісна величезна сіра повстина з білими краями; поза сумнівом, носійка шаленої бурі, вона вже височіла над скелястою стіною. Її передрікали сьогоднішня спека й безвітря... І все-таки вона вражала. І спокій пообіднього сонця, тиша навкруги раптом здалися надприродними, несправжніми, глузливими, як зуб'я погано замаскованого капкана.

Пітер спитав:

— Господи, звідкіль вона взялася?

Пол стояв, згорнувши руки, і спостерігав хмару.

— Таке трапляється. Коли несподівано починається надто велика спека. А потім приходить холодне повітря з Піренеїв.

Кандіда дивилася на Саллі:

— Цілу ніч гримітиме, будуть блискавки. Але що з Кет?..

Пол посміхнувся й скуйовдив доньці волосся.

— Кет сама побачить. І взагалі, вона десь уже давно вдома. І хвилюється за нас.

— Закладаюсь, що її там нема, — Кандіда, щоб нею не легковажили, звела обличчя до батька. — Закладаюся з тобою на два франки, тату.

Той, не звертаючи на неї уваги, підняв свій кошик та сказав Пітерові й Саллі:

— Знаєте що, ви йдіть. А я почекаю на Белу. — Він поліз у кишеню:

— На ключ, Пітере. Кандідо, проведи їх, будь ласка, додому і…

Кандіда кивнула:

— Он вони! Як завжди, запізнюються.

Всі озирнулись. Бела та Емма поволі плентали поміж дерев. Емма попереду, вона говорила й ішла задом наперед, щоб бачити материне обличчя. Але помітивши, що та дивиться понад її головою, повернулась і побігла вперед, до групи, що стояла на луці. Пол ішов назустріч Белі.

Уникаючи очей Пітера, Саллі спитала:

— Може, й ти пішов би пошукати Кет?

Пітер скривився:

— Я гадаю, вони воліють розібратися з цим самі. — Він нахилився до сина: — Хочеш покататися, Томе?

Саллі спостерігала, як він садовить дитину собі на шию й біжить по траві, мале злякане личко метляється в нього над головою. Том міцно вчепився за тата, надто нажаханий, щоб протестувати.

— Краще я піду з вами, — сказала Кандіда до Саллі. — А то ви ще заблукаєте.

До них приєдналась Емма.

— Дядьку Пітере, а можна й мені покататись? Будь ласка!

Кандіда владно витягла руку, заступаючи їй шлях.

— Ні, не можна. Ми поспішаємо додому.

— Я хочу покататись!

Пітер клусом перетнув луку, гуцаючи Тома. Саллі озирнулася на Пола з Белою, які зупинились і про щось балакали. Пол, руки в боки, дивився вздовж берега.

Кандіда визвірилася на сестру:

— Тільки спробуй!

Потім раптово кинулася назад і схопила Емму, яка вже хотіла була побігти назад до батьків. Емма кричала, Пол, обернувшись, гукнув:

— Кандідо! Припини!

— Емма вередує!

— Брешеш!

— Залиш її. Відведи додому дядька Пітера та Саллі.

Саллі запропонувала дівчинці:

— Ходім, Кандідо.

Кандіда завагалась, потім ущипнула сестру за руку.

— Тварюка!

Кандіда звела очі на Саллі, знизала плечима:

— Воно таке мале!..

Емма кидається навздогін, штурхає сестру в спину й несеться далі, до Пітера й Тома, які трюхикають лукою. Кандіда погналась за нею. Емма почала верещати, впала. Сестра навалилася на неї. Вереск тривав, але за ним не відчувалося справжнього болю. Пусти, пусти, пусти. Саллі озирнулася на ліс. Дорослі більше не зважали на дітей. Пол та Бела, стоячи до них спиною, немов чекали, що Кет зараз з'явиться на стежці за ними. Саллі підібрала кошик, залишений Пітером на траві, й рушила в той бік, де Кандіда стояла навколішки над Еммою, котра вже трохи заспокоїлась; тепер уже здавалося, що це все-таки гра: дівчата лоскочуться, а не щипаються. Обіцяю, сказала Емма. Обіцяю. Попереду Пітер і Том зникли серед тополь на протилежному краї луки. Саллі дивилася через плече на хмару.

Ці люди, яких вона не знала до вчорашнього дня; ця чужа країна й чужий пейзаж; ця роль, що вона змушена грати; і нема поруч подруги, з якою можна порадитись; неясне відчуття, що тебе визискують, підозрюють, зневажають, що ти небажана гостя; ця втома, опалена шкіра; і домівка так далеко; передчасна менструація, але це неможливо; і хочеться плакати, але не вільно. Саллі пройшла повз дівчаток, не помічаючи їх, хоча вони зводили на неї радісні й пустотливі обличчя, щоб вона подивилася на них. Саллі почала на ходу порпатися серед дитячого одягу, підстилках та різних дрібницях на дні кошика, неначе чогось шукаючи.

Це сталося? Це сталось?

Це сталося. Вона припинила пошуки, коли Кандіда підбігла і мовчки пішла поряд, безперестану, проте, озираючись. Наприкінці й Саллі озирнулася: Емма лежала навзнак посеред луки, маячіли лише рожеві колінця, й удавала мертву.

— Вона прикидається, — винесла остаточний присуд Кандіда.

Це сталося.

За кілька кроків дівча запитало:

— А чому ви з Пітером не одружені?

З того берега річки якийсь птах, що стежив би за ними, міг би побачити, як вони зникають з очей; далі, на другому кінці луки з'явилися Пол та Бела, які швидким кроком підійшли до Емми, що чекала на них, уже сидячи. Пол кивнув назад, на хмару. Бела на ходу озирнулась. Вони підходили до дівчатка, яке простягало до них руки, взялися кожен за одну руку і поставили його на ноги. Потім попростували далі; трохи згодом дочка почала стрибати й скакати між ними, чіпляючись за їхні руки й на хвильку затримуючись у повітрі. Щоразу, коли вона підстрибувала, її довге русяве волосся з миттєвим запізненням піднімалося та опускалось у такт із нею. Вони гигикали в унісон її стрибкам, вона приєдналася до них. Потім вони зупинились. Пол підняв доньку, й та обняла його за шию своїм рученятком. Усі троє йшли й ішли, не дуже швидко, але й не ліниво, як люди, що хочуть кудись устигнути або, можливо, від чогось сховатися.

Вони зникли поміж тополь. Лука спорожніла. Річка, лука, стрімчак і хмара.

Принцеса кликала, але її вже ніхто не міг почути.

Сергій Вакуленко, 2001, переклад.

Примітки

1

Слова Офелії з трагедії Шекспіра "Гамлет" (у перекладі В. Вера). Рута вважалася символом горя та каяття.